

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tea Tomažin

**Uporaba fotografije v procesu podpore in pomoči
mladostnikom**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tea Tomažin

**Uporaba fotografije v procesu podpore in pomoči
mladostnikom**

Diplomsko delo

Mentorica: Doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Ljubljana, 2017

Predgovor

Študij na Fakulteti za socialno delo me je skozi štiri leta polnil z znanjem tako za življenje kot tudi za opravljanje poslanstva socialne delavke. Študijska praksa mi je odprla nova vrata v življenju, spoznala sem, kako zelo različni smo si ljudje, koliko težav nas pesti in kako raznoliko se na te težave odzovemo. Center za socialno delo Novo mesto mi je skozi prakso omogočil toliko priložnosti za učenje in vnos svojega znanja pri delu z uporabniki, da me je socialno delo še toliko bolj prevzelo.

Delo z mladostniki skozi študijsko prakso me je naučilo, da v življenju nič ni samoumevno. Da si je čisto vse potrebno ustvariti in se za čisto vse na svetu tudi truditi. Mladi so me naučili, da je živeti v družini, ki te ima rada in te spodbuja, tisto, za kar se je vredno truditi in za kar je vredno živeti. Spoznala sem, kako zelo različni so ljudje in kako zelo raznoliko se je treba na to odzvati, če želimo, da bo uporabnik sploh še kdaj prestopil prag ustanove. In kako zelo spoštljiva in pristna mora biti socialna delavka, če želi, da bo uporabnik sploh sodeloval.

Moje življenje je bilo vedno zelo barvito. Vedno sem iskala nekaj, kar me je napolnjevalo še z dodatno energijo. In del nje sem našla v umetnosti. Nikoli pa nisem želela ustvarjati takšnih del, skozi katera bi me ljudje ocenjevali. Strah pred neuspehom je značilen za veliko večino ljudi, če moram govoriti o sebi, pa se pogosto tudi pri meni pojavi strah pred razkritjem lastnega jaza. Ko sem razmišljala, kaj pravzaprav lahko uporabnikom pri svojem delu ponudim edinstvenega, drugačnega in nevsiljivega, sem pomislila ravno na uporabo ustvarjalnih pristopov, ker verjamem, da vsakdo od nas začuti nekaj posebnega, drugačnega, nekaj bolj intenzivnega, ko se sreča s katerim od umetnostnih sredstev.

Glede na čas, v katerem živimo, in glede na spoznanje, da je uporabnikom najtežje spregovoriti in predvsem govoriti o sebi, sem se odločila, da svojo diplomsko nalogo posvetim raziskovanju uporabe fotografije v procesu podpore in pomoči mladostnikom, ker želim preveriti, ali bi morebiti lahko takšen pristop razrahljal občutek monotonosti v pogovorih in odpravil strah pred razkritjem samega sebe.

Zahvala

Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila vsem najdražjim, ki ste me podpirali na moji študijski poti, ki ni bila zgolj pomembna za formalno izobrazbo, temveč me je naučila veliko, kar lahko uporabim tudi v življenju. Hvala, da ste verjeli vame, tudi takrat, ko sama nisem.

Iskrena hvala mentorici doc. dr. Lei Šugman Bohinc in as. dr. Klavdiji Kustec za konstruktivne kritike in strokovno pomoč.

Hvala mladostnikom Centra za socialno delo Novo mesto, ki ste mi omogočili vstopiti v svoj svet, in hvala strokovnim delavkam centra za priložnosti za učenje in delovanje.

*Govori o stvareh, ki te mučijo.
Govori in poslušaj.
Ne beži pred sabo. Ne boj se.
Lep si, tako nasmejan kot namrščen.
Zgradi v sebi, ne okoli sebe.
Bodi kreativen. Nič ni neumno, če je namera prava.
Pobarvaj svoj svet.
(Tone Pavček)*

Naslov: Uporaba fotografije v procesu podpore in pomoči mladostnikom

Povzetek:

V svoji diplomski nalogi proučujem uporabo fotografije v procesu podpore in pomoči mladostnikom. V teoretičnem delu naloge naredim pregled ustvarjalnih pristopov v socialnem delu, še posebej pa se osredotočim na uporabo fotografije v delovnem procesu z mladostniki. Fotografija je široko dostopen medij, ki v času digitalizacije postaja še bolj vsakdanje rabljen in še bolj poznan slehernemu posamezniku. Fotografije so nekakšni živi spomini, ki imajo za avtorja veliko sporočil, ki jih lahko raziskujemo skozi pogovor v varnem okolju delovnega odnosa.

V empiričnem delu fotografijo uporabim kot del kvalitativne raziskave s petimi uporabniki referata za mladostnike Centra za socialno delo Novo mesto. Na podlagi pridobljenih rezultatov ugotavljam, da si uporabniki želijo uporabe kreativnih pristopov, konkretno s fotografijami, ker je komunikacija preko njih bolj tekoča, manj stroga in bolj ekspresivna. Fotografija je orodje za približevanje strokovnega delavca k uporabniku in sestavni del v procesu raziskovanja življenjskega sveta uporabnika. Hkrati je fotografija tudi terapevtsko sredstvo za uporabnika.

Ključne besede: mladostniki, izvirni delovni projekt pomoči, ustvarjalne dejavnosti, fotografija, fototerapija.

Title: The use of photography in the process of supporting and helping the youth

Abstract:

In my thesis I focus on the use of photography in the process of supporting and helping the youth. In the theoretical part I outline the overview of creative approaches in social work, with special attention to the use of photography in the working process with the youth. Photography is a widely available medium, even more frequently used in the era of digitalization and known to every person. Photographs represent vivid memories which contain many messages to the author and can be researched via dialogue in a safe environment of a working process.

In my empirical part I use the photography as a part of a qualitative research, in the presence of five users of the *Centre for Social Work Novo mesto*. According to the results I have established that the wish of users to try creative approaches is present due to more fluent, less strict and more expressive communication. Photography is a tool to draw a professional closer to a user, an integral part in the process of researching the living space of a user, as well as a means of therapy.

Key words: the youth, the original working project of helping, creative activities, the use of photography, phototherapy.

Vsebina

1. Teoretični del.....	1
1.1. Obdobje mladostništva.....	1
1.2. Vzpostavljane delovnega odnosa z mladostniki	3
1.2.1. Izvirni delovni projekt pomoči	5
1.3. Uporaba ustvarjalnih pristopov v socialnem delu.....	7
1.4. Fotografija; umetnost in terapevtsko sredstvo	10
1.4.1. Fotografija	10
1.4.2. Podoba podobe; pomen fotografije v vsakdanjem življenju	12
1.4.3. Terapevtska vrednost fotografije	15
1.4.4. Razširjenost fototerapije v Sloveniji	19
1.4.5. Fototerapija v svetu	19
2. Problem.....	21
3. Metodologija.....	23
3.1. Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke	23
3.2. Merski instrument in viri podatkov.....	23
3.3. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorčenje	24
3.4. Zbiranje podatkov oziroma empiričnega gradiva	24
3.5. Obdelava gradiva	25
3.5.1. Prepis intervjujev.....	25
3.5.2. Osno kodiranje in urejanje pojmov v hierarhijo.....	26
4. Rezultati.....	27
4.1. Predhodni odnos uporabnika do fotografije.....	27
4.2. Vrednotenje fotografije	27
4.3. Izbira fotografije	28
4.4. Občutki in doživljanje v pogovoru.....	28
4.5. Uporabnost fotografije	29
4.6. Želje za nadaljnjo uporabo	30
5. Razprava in kritična refleksija raziskave.....	31
6. Sklepi.....	34
7. Predlogi.....	35
8. Uporabljena literatura	36
9. Priloge.....	38

Kazalo slik:

Slika 1.1: Salvador Dali in Pablo Picasso pri slikanju enakega predmeta	12
---	----

Kazalo tabel

Tabela 3.1: Primer odprtega kodiranja	26
---	----

1. Teoretični del

1.1. Obdobje mladostništva

»Barka je varnejša v pristanišču, pa vendar za to niso zgradili bark.« (Paulo Coelho)

Cona udobja je najvarnejši prostor, kjer je občutek stabilnosti, nadzora in udobja, ki ga fraza nakazuje že v svojem poimenovanju. Obdobje mladostništva pa bi lahko opisali kot obdobje, ko ne želimo biti v coni udobja in v posamezniku vzpodbudi željo po spremembah, po novih izkušnjah, željo po drugačnem, nepoznanem. Nekoč so dejali, da je mladost norost in da čez vodo skače, kjer je most, kar simbolizira preizkušanje in premikanje meja, eksperimentiranje in iskanje ter izražanje zelene svobode.

Kaj je mladost, v teoriji opredeljujejo različni avtorji, sama pa navajam tiste, ki poudarijo pestrost tega obdobja.

»Mladost je družbeno uravnano življenjsko obdobje prehoda posameznika iz otroštva v odraslost.« (Ule 1995: 35)

Starostno se obdobje mladostništva umešča med približno 11.–12. in 22.–24. letom starosti (Zupančič 2004: 511), gre namreč za obdobje med koncem otroštva in začetkom zgodnje odraslosti.

Ule in Mihelj (1995) ga opišeta kot prehodno obdobje, ki je v vseh kulturah na ta ali oni način prepredeno z rituali, z iniciacijo. Obdobje, ki je nabito s ključnimi procesi, ki (lahko) odločilno opredelijo nadaljnjo pot mladostnika.

Prehod v obdobje mladostništva Ule (1998) poimenuje postajališče v življenju, ki pa nikakor ni počivališče. V tem obdobju se posameznik razvija na različnih področjih.

Spremeni se posameznikovo zavedanje samega sebe, namreč od fluidne in disperzne zavesti preide k o sebi zgrajeni podobi, identiteti in svojemu mestu v družbi. V tem obdobju prevzame drugačne socialne vloge, kot jih je imel do sedaj, namreč ni več le otrok, temveč se s prevzemanjem kompleksnih socialnih vlog približuje vlogi odraslega človeka (Ule 2008).

Naloge in vloge odraslega človeka so družbene norme, ki vplivajo na mladostnike v smislu, kaj se od njih pričakuje ali celo zahteva. Po Ule je za obdobje mladostništva pomemben prehod od prostočasnih, potrošniških dejavnosti k iskanju dela, zaposlitve ter tako postopoma prehod k ekonomski neodvisnosti in samoodgovornosti (Ule 2008). Avtorica prav tam dodaja, da je industrializacija v pozni moderni prinesla storitveno

naravnano družbo in industrijo, kar posledično podaljšuje in spreminja ravno obdobje mladosti in status mladih.

Nekoč je veljalo, da je mladostništvo nekakšen odlog odraslosti ravno zaradi vmesnosti med dvema dobro prepoznanimi in trdno definiranimi življenjskima obdobjema. Mladost velja za labilno življenjsko obdobje, kar se kaže tudi v trendu današnjega življenja mladih. Pričakovanja družbe, da se bodo mladi vedli kot odrasli, hkrati pa jim tega še ne priznajo, vodi v to, da se obdobje mladosti vleče še v dobo odraslosti (Ule 1999).

Mladostništvo je obdobje, ko se znajdemo na prelomu med dobo odraslosti in dobo otroštva. Je obdobje nasprotij, ker je mladostnik čustveno nestabilen in zaradi želje po ugajanju družbi, prijateljem, menja svoj zunanji izgled. Vstop v mladostništvo prinese tudi večjo ranljivost, čustvenost in s tem povezano nepredvidljivo ravnanje, vedenje. Različne družbene vloge, ki jih v tem obdobju mladi zasedajo, imajo svoje zahteve. Starši pričakujejo marljivost, šola uspešnost, vrstniki iščejo pogum in vtis. Vse našteje naloge zahtevajo od posameznika veliko energije (Ule 2008).

Strokovnjaki, ki sodelujejo z mladostniki, bodisi pedagogi ali socialni delavci, morajo za večjo uspešnost pri delu upoštevati njihovo multiplo socialno vlogo in z njimi povezano vedenje. Zaradi vseh specifik obdobja delo z mladostniki zahteva veliko mero ustvarjalnosti in predvsem fleksibilnosti.

V kontekstu mladostnikovega oblikovanja identitete, osamosvajanja, razvoja odnosov, preizkušanja vlog in sveta odraslih postajajo tudi odnosi mladostnikov z odraslimi veliko bolj napeti. Predvsem se spreminja odnos med mladostniki in starši, kjer se pojavlja vse manj komunikacije oziroma se izjemno selekcionira teme, o katerih se mladostniki pogovarjajo s starši, in teme, o katerih se ne govori. Odmik od staršev je potreba in želja mladostnika ravno zaradi zavzemanja različnih družbenih vlog in razvojnih nalog, ki ga v tistem času pretresajo. Gre za odmik v smislu fizične bližine in na simbolični ravni, ker si mladostnik svoje ideale in vzorce išče med vrstniki in ostalimi pomembnimi ljudmi v svoji družbi.

1.2. Vzpostavljanje delovnega odnosa z mladostniki

»Vsi imajo jasno mnenje o tem, kako naj bi drugi morali živeti, vendar ne vedo, kako živeti svoje življenje.« (Paulo Coelho)

Spremembe so v času mladostništva edina stalnica. Pestrost in moč misli, čustev, hitro menjavanje razpoloženj, spremembe v komunikaciji, tako v kvantiteti kot tudi v kvaliteti, zahtevajo veliko mero previdnosti pri vstopanju v odnos s posameznikom v tem obdobju. Socialno delo s svojim delovnim projektom omogoča potencialno varen prostor za izražanje slehernemu uporabniku, ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo karakteristiko. Stroka socialnega dela je bogata za koncept izvirnega delovnega projekta pomoči, ki se soustvarja v delovnem odnosu z uporabnikom. Vsak projekt pomoči uporabnika je izviren, ker se vsakokrat znova oblikuje zanj in ker uporabnik nosi pomembno vlogo pri nastajanju, in sicer s svojim lastnim sodelovanjem, svojo lastno zgodbo, s svojimi lastnimi viri moči (Čačinovič Vogrinčič 2009).

O projektu govorimo zaradi njegove časovne omejitve, zaradi njegovega namena, torej usmerjenosti k spremembam, pozitivnim izidom in k učenju novega. Spremljamo napredke, razlike in korak za korakom stopamo k želenemu razpletu. Izvirni delovni projekti so namreč projekti sprememb, majhnih, tako drobnih, da so komaj opazne, in velikih, vidnih, glasnih (Mešl 2011 v Šugman Bohinc 2011).

Mladostniki si za to ambivalentno obdobje izbirajo različne strategije oziroma prehode.

- Uporniški prehod, pri katerem posameznik samosvoje odgovarja družbi, od določenih predstav o lastni različnosti od družbe do zavračanj družbenih norm.
- Integracija v družbo brez konfliktov ob hkratnem zavedanju, da obstaja neskladje med realnostjo in vrednotami, ki veljajo v družbi.
- Preizkušanje med ustvarjanjem lastne identitete in brezpogojnim prilagajanjem družbi s krepitvijo družbenih standardov, predsodkov, miselnosti.
- Z upoštevanjem, da imajo mladostniki do odraslih drugačen odnos kot do svojih vrstnikov in njim pomembnih oseb, morajo tudi socialni delavci v procesu podpore in pomoči izbrati pristop, s katerim bodo pridobili zaupanje in sodelovanje mladostnika.

V odnosu ljudje namreč zavzemamo različne pristope. Postrak (2003) jih opiše kar nekaj, sama pa navajam najpogostejše tri:

- avtoritarni oziroma neodgovorni ukazovalni pristop,

- laissez-faire oziroma vse dopuščajoči, neukazovalni, neodgovorni in
- demokratični oziroma dogovorni.

Demokratični način vodenja naj bi bil po Krofliču (1997:57) tudi najustreznejši način vodenja mladostnika skozi mladost, saj so vloge jasno razvidne in sprejete, odgovornost je na strani obeh, ukrepi pa so dogovorjeni in razvidni. Dogovorna oblika vodenja zahteva znanje, sposobnosti in kompetence pomagajočega, saj bo prav iz tega izhajalo mladostnikovo spoštovanje starša, strokovnega delavca, učitelja (Poštrak 2006).

Dogovorno obliko dela zagovarja tudi stroka socialnega dela. Kot pomembni uvodni ritual določi dogovor o sodelovanju, ki določa, kako bomo delali in kakšne so vloge udeleženi v problemu. Zagotavlja brezpogojno spoštovanje edinstvenosti osebne izkušnje in ustvarjanje pogojev, v katerih je edinstvenost samoumevna izhodiščna točka raziskovanja (Čačinovič Vogrinčič 2009).

Sodelovanje v socialnem delu ima pomembno vlogo, ki jo Čačinovič Vogrinčič (2009: 9) definira v konceptu delovnega odnosa, katerega temelj je instrumentalna definicija problema (Lüssi 1991). S sodelovanjem gre z roko v roki soustvarjanje, ki je bistvo doktrine socialnega dela. Socialni delavec in uporabnik kot soudeležena v problemu soustvarjata rešitve, skupaj načrtujeta delo in sta aktivno vključena (Poštrak 2006: 3-8). Uporabniku po besedah Čačinovič Vogrinčič delovni odnos omogoča raziskovanje lastnega deleža v rešitvi, ob sodelovanju s pomagajočim. Oba skupaj delujeta kot sodelavca v projektu, katerih naloga je soustvarjanje želenih rešitev. Za uspešno pot k dogovorjenim ciljem socialni delavci pri delu uporabljajo osebno vodenje (Bouwkamp, Vries 1995). Socialni delavci in delavke so v tej vlogi hkrati režiserji in udeleženi opazovalci, ki se osebno odzivajo v odnosu, ki jih vzpostavlja. Prispevajo potrebne informacije, raziskujejo nove poti, vnašajo izkušnje iz odnosov, ki se oblikujejo. Osebno vodenje je po mnenju W. Kemplerja (1991) in S. De Vriesa (1995) potrebno zastaviti tako, da bi pripeljalo k ugodnim razpletom in dobrim rešitvam in sicer osebno, konkretno, tukaj in zdaj.

Prav takšno naj bi bilo ravnanje socialnih delavcev v delovnem odnosu z uporabniki. »Osebno« poudari udeležенost socialnega delavca v dialogu, razgovoru, sodelovanju. »Osebno« se kaže v zavzeti komunikaciji za iskanje rešitev, v udeležенem odzivu na dogajanje tu in zdaj, v skrbi za ohranjanje odprtih prostorov za pogovor (Čačinovič Vogrinčič, et al. 2009: 10–12).

Prvotnim konceptom za ohranitev in vzdrževanje delovnega odnosa so strokovnjaki dodali še štiri sodobne. »Perspektivo moči« (Saleebey 1997), ki socialnemu delavcu

narekuje, da znotraj procesa skupaj z uporabniki raziskuje dobre izide, želje, dobre izkušnje iz preteklosti, želene razplete. Naloga strokovnjaka, ki deluje po »etiki udeležnosti« (Hoffman 1994), je, da se odpove svoji moči, ki mu ne pripada, si ne lasti resnice in ne rešitve. Je le spoštljivi zaveznik, sopotnik, partner, sodelavec, ki skupaj z uporabnikom raziskuje, hkrati pa imajo »znanje za ravnanje« (Rosenfeld 1993), koncept, ki omogoča sodelovanje in soustvarjanje v procesu podpore in pomoči. Uporabniki za vstop in delo, v smislu vzpostavitve odnosa do problema in do pomagajočega, potrebujejo moč in čas, na kar nas opozarja koncept »ravnanja s sedanostjo« (Andersen 1994). Čas, namenjen sodelovanju, je po besedah Čačinovič Vogrinčič (2009) najbolj dragocen delovni čas v projektih pomoči. Z varovanjem sedanosti namreč raziskujemo vire moči uporabnika in je zagotovljen čas za izkušnjo kompetentnosti, spoštovanja in razumevanja uporabnika (prav tam).

Ustvarjanje delovnih pogojev za reševanje problema »tukaj in zdaj« je poglavitna naloga socialnega delavca. Uporabnik določa, kaj je zanj sprejemljivo in uporabno, hkrati pa prevzema tudi odgovornost za rešitve. On se s težavo spoprijema in on jo bo tudi rešil ob naši podpori in pomoči (Poštrak 2003). Šugman Bohinc pa dodaja, da prevzemata vsak svoj delež odgovornosti za udejanjanje dogovorov v kontekstu učinkovitega dialoga.

Zadovoljstvo je torej, kadar dogovor prinaša rešitve za vse udeležene v procesu podpore in pomoči (Poštrak, 2003).

1.2.1. Izvirni delovni projekt pomoči

Ljudje izhajamo iz različnih okolij, kar pomeni, da imamo različne poglede na svet, različne kulture, različne običaje, različna mišljenja, različne izkušnje, različne vrednote ...

Pa jih prepoznamo in spoštujemo?

Šugman Bohinc (2000: 105) meni, da morajo pomagajoči spoštovati uporabniško edinstvenost in raznolikost, hkrati pa morajo znati odgovoriti na to raznolikost skozi dva različna vidika, in sicer:

- Strokovnjak mora biti sposoben razlikovati, opaziti raznolikost uporabniških sistemov, njihovih zgodb, definicij, interpretacij problema, želene rešitve in njihove potrebe. To pomeni, da pomagajoči ves čas ohranjajo »svež pogled«.
- V drugem vidiku pa mora strokovnjak biti sposoben raznoliko odgovoriti na raznolikost, ki jo opazi v interakciji z uporabniškimi sistemi, saj to povečuje možnosti uspešnega potovanja do zelenega izida.

O pomembnosti raznolikega odgovarjanja v matematičnem jeziku pričuje zakon potrebne raznolikosti svetovalnega ali terapevtskega sistema, ki ga omenja Ashby, za področje pomoči pa ga povzema Šugman Bohinc. Ashby v zakonu pripisuje pomembnosti tudi najmanjšim razlikam z ozirom, da lahko le raznolikost odgovori na raznolikost v okolju, v kontekstu psihosocialne pomoči.

V stroki socialnega dela na raznolikost odgovarjajo z edinstvenim pristopom, ki ga Čačinovič Vogrinčič (2006) opiše kot strokovni socialno delovni pogovor med sogovorniki, ki so iz njega pripravljeni priti drugačni, z novimi pogledi, alternativnimi rešitvami oziroma drugačnim razumevanjem. Je pogovor, ki prinese nove premisleke in nove odločitve. Poudarja, da proces pomoči potrebuje pogumne sogovornike, ki so pripravljeni povedati, kaj mislijo in doživljajo. V socialnem delu lahko v grobem govorimo o dveh pogledih na preučevanje socialnih težav o realističnem in konstruktivističnem. Ne izključujeta se, temveč sta komplementarna, drug drugega dopolnjujeta (prav tam).

O konstruktivizmu govorim v poglavju Podoba podobe.

Raznoliki pristopi in neizogibno sprejemanje raznolikosti so le del nujnih spretnosti, ki jih imajo socialni delavci. Pogovarjanje, pogajanje, poslušanje, smisel za humor idr. Poleg teh spretnosti so tudi spretnosti pridobivanja sredstev, opozarjanja na krivice uporabnikov, organizacijske spretnosti, skupinsko delo, interaktivno delo, zagovarjanje itd.

Vodenje pogovora v socialnem delu pomeni, da uporabniku omogočimo, da vodi pogovor. Da kot socialni delavci pogovoru sledimo in ga soustvarjamo, ne pa toliko vodimo. Poslušanje pa je pomembna spretnost in disciplina, s katero sogovorniku omogočimo, da je slišan (Flaker 2003).

Kot raziskovalci uporabnikovega življenja moramo zaradi spretnosti neizogibnega sprejemanja različnosti preseči lastne predsodke in predpostavke, svoja stališča, kulturno določenost, da lahko razumemo ali poskušamo razumeti kulturo, ki jo proučujemo (Carrithers v Poštrak 2008).

Namesto gledanja z drugega brega reke ali kot pravi Čačinovič Vogrinčič (2008) govorjenja otroku ali mladostniku, morajo pomagajoči znati stopiti na breg uporabnika ali, po besedah Čačinovič Vogrinčič, govoriti z njim. To je nujna, dragocena izkušnja.

Da pa bi zgradili most do uporabnika, socialni delavci uporabljajo odprto držo in edinstveni pristop.

Ljudje, konkretno v moji nalogi mladostniki, v obrambi pred soočenjem s samim sabo in strokovnjakom uporabljajo agresivno vedenje, ker jih preplavi strah in občutek nemoči.

Socialni delavci imajo orodje, koncepte, s katerimi se uporabniku pridružijo, ga opolnomočijo in stopijo v njegov svet, takrat postanejo njihovi spoštljivi zavezniki. Ker pa uporabniki zahtevajo različnost pristopov, imajo socialni delavci dodatna znanja in možnosti, kako se približati uporabniku na nevsiljiv, edinstven način. Eden izmed načinov je tudi uporaba ustvarjalnih pristopov, umetnosti, ki se razume v širšem smislu. Ne zgolj kot umetnostne zvrsti (ples, glasba, literatura, likovnost itd.), temveč se veže v širšem smislu na pojem čim večje lepote, iskrenosti, polnosti in vsestranskosti na raznih področjih človekovega delovanja (Vogelnik 1978: 25).

1.3. Uporaba ustvarjalnih pristopov v socialnem delu

»Vsak ima svoj kreativni potencial in tisti trenutek, ko začnete izražati svoj kreativni potencial, lahko začnete spreminjati svet.« (Paulo Coelho)

Če se v vsakem od nas skriva kreativni potencial, ki ga v nekem trenutku začnemo izražati, kako ga prepoznati in uporabiti, da lahko z njim spreminjam svet?

V nalogi uporabljam izraz »pomoč z umetnostjo«.

Pomoč z umetnostjo ali kreativna terapija, pojavlja se tudi poimenovanje umetnostna terapija, je ustvarjene z namenom pomagati drugim skozi perspektivo umetnosti. Gre namreč za preplet dveh disciplin, in sicer psihologije in umetnosti. Tovrstno terapijo lahko razumemo šele takrat, ko jo sami izkusimo, ker je v večini umetnostnih terapij poudarek na uporabnikovi notranji izkušnji, na njegovih čustvih, domišljiji in percepciji (Malchiodi 1998:5). Po Kustec (2007) se tovrstna pomoč uporablja predvsem pri ljudeh, ki želijo dvigniti kakovost svojega življenja, osebno rast, za širše in bogatejše izražanje in doživljanje, sproščanje, umirjanje in raziskovanje svojega notranjega sveta ter čustev, za spreminjanje miselnih, čustvenih in vedenjskih navad ter vzorcev, za izboljševanje učenja, lajšanje komunikacije, razumevanja itd.

Uporaba ustvarjalnih pristopov v socialnem delu odpira nove možnosti in vrata za uporabnike in socialne delavce v delovnem procesu podpore in pomoči. Kustec (2007: 68) pravi:

Z uporabo ustvarjalnih pristopov oziroma sredstev socialni delavci uporabniku povečujejo možnosti izbire in s tem omogočajo, da uporabnik raziskuje svoja osebna občutja, čustva, doživljanja ter se usmerja na pozitivne spremembe v razpoloženskih in čustvenih stanjih.

Poleg tega pa dodaja, da se uči komunikacijskih spretnosti, ki vodijo do njegovega boljšega počutja in boljših medčloveških odnosov.

V vsakem od nas so zametki ustvarjalne kulturne dejavnosti v igri, plesu, glasovih in zvokih, oblikah našega otroštva, ko so bile te dejavnosti najbolj naraven in spontan način našega sporazumevanja in izražanja (Šugman Bohinc 1994 : 319).

Nobena oseba, dejanje ali proizvod ni ustvarjalen ali neustvarjalen sam po sebi (Boden 1994 v Poštrak 1996).

Pogosto izogibanje ustvarjalnim dejavnostim je posledica subjektivnega mnenja ali lastnega prepričanja, da ne zmoremo ali ne znamo.

Presojanje ustvarjalnosti je stvar skupnosti, oprto na mnenje poznavalcev posameznega področja. Če hočemo razumeti fenomen ustvarjalnosti, ne zadošča, da se posvetimo posamezniku, njegovim možganom, osebnosti, motivom. Upoštevati moramo tudi proučevanje okolja, v katerem ustvarjalni posameznik dela, ter postopke, s katerimi se posredujejo sodbe o izvirnosti in vrednosti. Posameznika ne moremo določiti kot ustvarjalnega ali neustvarjalnega nasploh, temveč je ustvarjalni na posameznih področjih. Gardner (v Poštrak 1996) opredeli ustvarjalnega posameznika kot osebo, ki rešuje probleme, oblikuje izdelke ali postavlja nova vprašanja na način, ki je izrazito nevsakdanji, izvirni, vendar je hkrati sprejet vsaj v okviru ene kulturne skupine.

Ustvarjalnost in spremembe so vsakdanje izkušnje, celo ko počnemo nekaj, kar je videti tradicionalno, počnemo to v novih razmerah in tako pravzaprav ponovno ustvarjamo tradicijo, kot pa jo zgolj posnemamo (Carrithers v Poštrak 1996).

Socialni delavci pri svojem delu raziskujejo in razvijajo pristope, kako se pridružiti uporabniku. Z upoštevanjem, da so v vsakem od nas zametki ustvarjalnosti, kulturnosti, potem je to vsekakor priložnost, da ustvarjalne pristope vnesemo v izvirne pristope pomoči in podpore.

Posebnost socialnega dela z uporabo ustvarjalnih kulturnih dejavnosti je jezik sporazumevanja. Udeleženci v opisanem sistemu se spoznavajo, izražajo in sporazumevajo skozi gib, ples, igro, glasbo, oblikovanje ali video. Namreč vse to so lahko mediji ustvarjalnosti. Ta dejavnost lahko preprosto razveseljuje, sprošča, povzroča ugodje, poleg tega se zrašča z značilnostmi, kot so prostovoljnost, spontanost, svoboda, izziv, priložnost za socializacijo, rast in razvoj. Po besedah Šugman Bohinc (1994) ustvarjalnost namreč vre in se plodi z vsako novo izkušnjo, ki oživi v varnem prostoru in času socialno kulturnega okvirja, torej je pomembno, da ustvarjalnost prepoznamo in jo spodbujamo skozi celoten proces podpore in pomoči.

Uporaba ustvarjalnih pristopov je že zaradi poudarjenih značilnosti novega, drugačnega, svobodnega, enkratnega, lastnega, izredno primeren medij, ki ob zagotovljenem varnem odnosu in dinamičnem okviru omogoča in spodbuja komunikacijo med udeleženci v sistemu. Uporabljamo jo kot samostojno, začetno metodo pri običajnem pogovoru s posameznikom ali skupino ali kot pogovorni pristop dopolnjujočo metodo, pač v skladu z značilnostmi udeležencev, naravo problema ter prostorom in časom s konkretnimi pogoji dela (Šugman Bohinc 1994: 318).

Posebnost socialnega dela z uporabo ustvarjalnih kulturnih pristopov je besednemu jeziku drugačen način sporazumevanja. Kibernetično gledano se sporazumevanje odvija na ravni odnosov, ki so krožni in jih opredeljujejo čustva. So odnosi, v katerih ni nepristranskih opazovalcev, ne nepristranskega doživljanja ali dejanja, ampak je vsakdo kot celota udeležen v problemu, ki je umeščen v odnos med posameznike v procesu podpore in pomoči (Barnes 1994: 50 v Šugman Bohinc 1994: 318). Je torej prostor, kjer pomoč poteka skozi proces doživljanja, izražanja in ustvarjanja z umetnostnimi izraznimi sredstvi za posredovanje uporabnikovih osebnih občutkov, čustev in misli drugim ljudem.

Uporaba ustvarjalnih dejavnosti po Šugman Bohinc (1994) v socialnem delu omogoča in razvija nova doživetja udeležencev v problemu, od evforičnih razveseljujočih do neprijetnih, žalujočih stanj posameznika, ki jih uporabniki lahko doživijo v varnem okviru delovnega odnosa.

Poštrak (po Šugman Bohinc 1994) opozarja na to, da v vsakdanjem življenju prepogosto spregledamo vsakodnevno domiselnost, ker smo pozorni le na posebne dosežke in da v socialnem delu uporabljamo ustvarjalne tehnike s to razliko, da je najpomembnejši proces doživetje uporabnika, izkustvo in razrešitev težave tudi na nezavedni ravni. O pomembnosti procesa in ne končnega izdelka piše tudi Breda Kroflič (1992 v Kustec 2007), ki pravi, da cilj ni umetniška stvaritev, temveč osebna integracija in samopotrjevanje.

Vsa doživetja, ki jih uporabnik vnese v delovni proces, imajo posebno vrednost, namreč z njimi prispeva k poznavanju samega sebe, samopodobi posameznika in k razvijanju komunikacije. Z vsemi doživetji lahko nenačrtovano, a pogosto pridejo tudi terapevtski učinki, ki se jih ne analizira ali sistematično spremlja (Šugman Bohinc 1994).

Glede na to, da je ustvarjalnost po Vogelnic (2003) namenjena uživanju, lahkotnosti, dobremu počutju in medsebojnemu povezovanju, lastna umetniška nenadarjenost ni upravičen razlog za neuporabo takšnih pristopov pri socialnih delavcih, kot pravi Kustec

(2011), saj se jih lahko nauči uporabljati z namenom, da sogovorniku ponudi čim več možnosti pri spoprijemanju s stiskami.

Moje dojemanje namena ustvarjalnega pristopa se ujema z mnenjem avtorice Šugman Bohinc, ki pravi, da z uporabo ustvarjalnih pristopov izhajamo iz sogovornikovega videnja situacije, njegovih želja. Tako mu pustimo, da sam pripoveduje svojo zgodbo skozi umetnost, sam odkriva in raziskuje svoj življenjski prostor, pozitivne vidike in boleče izkušnje. Kombinacija različnih metod dela, npr. pogovora in umetniškega izražanja, lahko namreč poveča uspešnost raziskovanja, izboljša proces soustvarjanja in sodelovanja ter privede do bolj ustvarjalnih razpletov (Šugman Bohinc et.al. 2007: 21–24).

1.4. Fotografija; umetnost in terapevtsko sredstvo

»Kako se luč razlije po hiši? Tako, da odpremo okna.« (Paulo Coelho)

1.4.1. Fotografija

V tem poglavju naloge naredim kratek pregled razvoja fotografije, bistvo, ki ga želim izpostaviti, pa je v širjenju tega medija skozi čas in njegovi uporabi.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2000) besedo fotografija razlaga kot nekaj, kar nastane na osnovi delovanja svetlobnih žarkov na snov, občutljivo za svetlobo, slika. Definicija fotografije (iz gr. svetlopis) v Velikem splošnem leksikonu (1997) je: ... »slika, ki nastane z optično preslikavo predmeta na snov, občutljivo za svetlobo; to s kemijskimi postopki utrdijo, navadno na papirnati podlagi (pozitiv) ali na prozornem filmu (diapozitiv)«.

Fotografija ima svojo dolgo zgodovino, ki pa hkrati ni tako zelo dolga, ker je šele v zadnjih dobrih desetih letih s tehnološkim razvojem in digitalizacijo doživela pravo revolucijo v razširjenosti in uporabi. Ideje in osnovno optično razumevanje fotografije segajo že v antično obdobje, kot prvi pa je sliko zajel in jo ohranil na materialu, ki se je pri stiku s svetlobo strdil, Nicephore Niepce leta 1822.

V naslednjih desetletjih je nadaljnji razvoj fotografskih kamer dal fotografiji tudi uporabno vrednost, tako da so jo pri svojem delu začeli uporabljati in jo še danes uporabljajo na najrazličnejših področjih: novinarstvu, marketingu, policiji, vojski, znanosti, medicini, urbanizmu idr.

Fotografija se je v praksi uveljavila, ker je bila sposobna hitro in avtentično »preslikavati« objektivno stvarnost in jo arhivirati v materialni obliki, kar je takrat predstavljalo veliko prednost pred npr. risanjem ali slikanjem. Po drugi strani pa je bil verjetno prav to razlog, da ji umetniki dolgo časa niso priznavali prave kreativne vrednosti in so jo šele tekom 20. let prejšnjega stoletja sprejeli na seznam umetniških zvrsti (Peljhan 2015).

Splošna dostopnost fotografije je nastala ob izumu fotoaparata »kodak«, ki je postal naprava, s katero so lahko ljudje množično beležili detajle osebnih izkustev in družinskega življenja. Fotoaparat »kodak« si je izmislil Eastman in z njegovo pomočjo se je s fotografijo lahko ukvarjal praktično vsakdo, namreč bil je tudi prvi fotografski aparat, ki je snemal na film v zvitku (O'Barr 1994 v Zakrajšek 2004). V začetku je fotografiranje zahtevalo okorno in drago napravo, ni imelo še jasne družbene rabe, kot umetniška dejavnost pa se je uveljavila z industrializacijo fotografije.

Danes lastnosti digitalne fotografije omogočajo, da so fotografije sproščene, izbrane in bolj splošno uporabljene, namreč neposreden vpliv na obstoj fotografije omogoča, da kot ustvarjalci fotografije delamo sprotno selekcijo izbranih fotografij, da brišemo neuspele posnetke in posnemamo vedno nove in nove. Čas digitalizacije je torej s sabo prinesel porast uporabe digitalne fotografije, vključno s kratkimi posnetki in uporabo mobilnih fotoaparatorov in snemalnikov, neposredno uporabo fotografij na družbenih omrežjih kot so Facebook, Twitter, Snapchat, Instagram in Youtube (Kravanja v Peljhan 2015).

Leta 2014 je fotoaparat uporabljalo 95,5 % odraslih oseb, kar pomeni, da je fotografija eden bolj demokratičnih in dostopnejših medijev (Kravanja v Peljhan 2015).

Judy Weiser (1999) v svojih zapisih zagotavlja, da fotografija in z njo povezane prakse predstavljajo trenutno priložnost – kot način ukvarjanja mladih generacij s tovrstno tehnologijo in tudi starejših, ki še hranijo družinske albume fotografij.

Številčnost uporabnikov oziroma njihovih fotografij po statističnih podatkih iz leta 2013 kaže, da je na socialnem omrežju Facebook dnevno objavljenih več kot 350 milijonov fotografij, na največji spletni strani za izmenjavo video posnetkov Youtube pa je vsako minuto objavljenih za 300 ur posnetkov (Kravanja v Peljhan 2015).

Fotografija je medij, ki ga razvoj tehnologije vztrajno vpenja med svoje uporabnike in postaja del njihovega vsakdanjega življenja. Snemanje in objavljanje fotografij v različnih aplikacijah tako postaja del komunikacije in prikaz življenja posameznika, ki ga lahko socialni delavci vključijo v svoje delo z uporabniki.

Glede na to, da v diplomski nalogi raziskujem mladostnike, je tovrsten medij uporaben, saj ga številčno uporabljajo in so aktivni uporabniki različnih socialnih omrežij.

1.4.2. Podoba podobe; pomen fotografije v vsakdanjem življenju

»Če na vsak dan gledate enako, vas lahko to zaslepi.« (Paulo Coelho)

Slika 1.1: Salvador Dali in Pablo Picasso pri slikanju enakega predmeta

Vir: <https://twitter.com/dailyartapp/status/513599949607813121>

V današnjem času, ko se zdi svet zasut z inovacijami in so informacije tako hitre, da jih ne uspemo niti zaznati, imajo fotografije status najdenih predmetov oziroma nehotenih režnjev sveta. Tako se hkrati okoriščajo z ugledom umetnosti, ki so kot oblaki fantazije, in s čarobnostjo stvarnega kot grudicami podatkov (Sontag 2001 v Zakrajšek 2004).

Fotografije postajajo vse bolj uporabne na neskončno veliko področjih našega življenja. So nepogrešljivo sredstvo v policiji; kot identifikacija, evidenca ali dokaz, posnamejo dogodke v časopisih in knjigah, uprizarjajo zgodovinska dejstva in posredujejo informacije.

Zahvaljujoč fotoaparatu je relativno lahko pokazati oziroma izraziti aspekte nas samih na fotografiji in vizualno posneti izbrane lastnosti življenja. Skozi proces, brez vsakršnega umetniškega znanja risanja in brez tehničnih sposobnosti, je mogoče v nekaj minutah narediti najbolj natančne poglede, najbolj slikovite scene. Je preprosto, ne zahteva posebnega znanja, le skrb in nekaj prakse je potrebno, da uspeš v popolnosti. Prinaša povsem svež veter v umetnost, ki nosi v sebi velike razsežnosti.

Fotografije v sebi nosijo nekaj živega, ker so izseki iz trenutkov našega življenja. To niso posnetki, filmi, ki trajajo, temveč nizajo podobe iz trenutka v trenutek in nosijo podobe, ki so pravzaprav naše realno življenje. Fotografije imajo to moč, da se nam

vtisnejo v spomin in so izbrani trenutki, odtisi naših misli, ogledala našega življenja, so kot »zamrznjeni trenutki«, ki jih lahko vedno znova ogledujemo (Weiser 1999).

Čeprav se je to, kar je na fotografiji, zgodilo samo enkrat, samo takrat, to reproducira v neskončnost, mehanično ponavlja nekaj, kar se eksistencialno ne more več ponoviti (Barthes 1992: 12). So pričevanja, ne le o tistem, kar obstaja, temveč o tistem, kar posameznik v njej vidi. Niso objekt, temveč so pogled (Lacan v Zakrajšek 2004).

Vsaka fotografija, ki jo nekdo posname ali hrani, je neke vrste »ogledalo s spominom«, ki nam omogoči podoživetje tistega trenutka, ki se nam je takrat zdel dovolj pomemben, da ga za večno shranimo v spomin (Weiser 2010).

Realnost fotografije je glede na podoživetje posameznika ob njej skrita v očeh opazovalca in ne ustvarjalca. Ob gledanju fotografije ljudje spontano ustvarijo pomen motiva na fotografiji, ki pa ni nujno enak pomenu, ki ga je želel izraziti avtor fotografije.

Različnost posameznikov, o kateri sem pisala v poglavju Izvirni delovni projekt pomoči, se kaže skozi kulturni, etični in sociološki vidik, za katere Weiser (1999) pravi, da ne morejo biti odstranjeni od tistega, ki fotografijo ogleduje in jo hkrati tudi interpretira. S seštevkom vsega navedenega se ustvarja fotografiji pomen, ki je oseben in edinstven in nastaja med osebo in fotografijo. Tako lahko fotografijo razumemo kot konstrukcijo realnosti, ustvarjeno iz prej objektivnega zapisa, fotografije same (prav tam).

Čeprav v nekem smislu fotografska kamera ujame resničnost, realnost in ne zgolj interpretira stvarnost, je vendarle prav toliko interpretacija sveta, kolikor je to slika ali risba (Sontag 2001 v Zakrajšek 2004).

Pomen fotografije je skrit v tem, kar posameznik ob njej začuti, katere misli prebudi, ne pa toliko v sami vizualni ponazoritvi. Interpretacija fotografije je vedno odvisna od posameznikov zaznav in življenjskih izkušenj, ki se avtomatično prenesejo v posameznikovo razumevanje oziroma videnje fotografije (Weiser 1999). K razumevanju vplivanja posameznikovega ozadja na njegovo razumevanje se v socialnem delu pojavlja pojem konstruktivizem, ki je nekakšna prelomnica v razumevanju netrivialnosti, kot jo je poimenoval von Foerster (1991), in kompleksnosti vseh sodelujočih, tako uporabnikov kot tudi terapevtov, v kontekstu pomoči. Ena ključnih značilnosti netrivialnih sistemov je, da ne moremo natančno določiti, kakšen je obrazec njihovega obnašanja, ker je le-ta odvisen od njihove zgodovine, stalno spreminjajočega se konteksta, v katerem se uporabnik nahaja. Zato tudi ne moremo s točnostjo in gotovostjo napovedati prihodnosti netrivialnih sistemov (Možina 2010).

»Gotovost v negotovost« (Možina 2010) je posledica upoštevanja netrivialnosti uporabnikov, kar pomeni, da se vse, kar je uporabnikovega, ves čas spreminja in da za nič ne moremo reči, da je dokončno. Pomagajoči tako torej ne bodo »trivializirali« oziroma poenostavljali svojih interpretacij, temveč jih bodo z uporabniki pregledno in razvidno obravnavali kot hipoteze, ki jih bodo v interakciji potrdili ali zavrnili (Možina 2010).

Konstruktivizem spodbuja, da sodelujoči v delovnem procesu delujejo na sistematično nesistematični način, torej da ves čas preverjajo lastne in uporabnikove predpostavke oziroma interpretacije, opredeljujejo želeni razplet problema in minimalne cilje dogovora, hkrati pa so nesistematični, torej da raznoliko odgovarjajo na raznolikost ter se tako približajo uporabniku skozi različne pristope, ki ustrezajo problemski situaciji uporabnika in želenemu izidu (Možina in Šugman Bohinc 2004).

Pri razumevanju in interpretiranju ljudje ne moremo prezreti lastne vpletenosti, oziroma ko opazujemo svet skozi konstruktivistična epistemološka očala, se imamo za pristranskega opazovalca, ki interpretira (Šugman Bohinc 1997).

Neposredno spoznavanje stvarnosti namreč ni možno in ker so kognitivne operacije kulturno posredovane, je vse človekovo védenje nujno konstrukcija, ki ima zgolj »pomen« resničnosti (Bečaj 2003: 47).

Vprašanje, ki se poraja na tem mestu, je, zakaj ljudje iščemo »resnico«, če se ta ves čas spreminja?

Vsaka »resnica«, tako jo namreč imenujemo, je le ena od številnih možnih konstrukcij, ki je tak pečat dobila v okviru določenih kulturnih in zgodovinskih pogojev (Burr 1995 v Bečaj 2003).

Tisto, kar ustvarja našo realnost, so naši zaznavni filtri ter naš edinstveni zemljevid realnosti, ki gradijo naše mišljenje (Weiser 1999: 3).

»Resnični svet je torej tisto, kar šteje kot resnični svet, in ne nekaj, kar obstaja samo po sebi.« (Edwards 1997 v Bečaj 2003).

Dogovorjene resnice določene kulture se ljudje priučimo skozi življenje. Naučimo se, kako gledati na svet, naučimo se, kako si ga razlagati, kako v njem živeti. Če želimo funkcionirati v svetu, se moramo naučiti pravil kulture, znotraj katere živimo. Vsakdo nosi svoj pogled na svet, svojo edinstvenost, ki pa smo jo dolžni kot pomagajoči negovati in vzpodbujati.

Pomeni, da moramo z vsakim uporabnikom delati na edinstven način, nesistematično, kot je zapisala avtorica Šugman Bohinc (2004 v Možina 2010), kar pomeni, da raznoliko

odgovarjamo na problemske situacije in zgodbe naših uporabnikov, z uporabo različnih pristopov, metod in konceptov.

Fotografija je torej naše zrcalo, ki vsebuje neskončno zgodb, neskončno resnic vsakega posameznika. Vedno znova, kadar fotografijo opazujemo, v njej najdemo nekaj novega, drugačnega, zaradi naše palete različnih doživetij, čustev, spominov, kljub temu da je fotografija konstanta. Spreminjamo se njeni opazovalci, njeni ustvarjalci podobe.

1.4.3. Terapevtska vrednost fotografije

»V redu je občutiti, da ste na pravi poti, toda povsem nekaj drugega je biti prepričan v to, da je ta pot edina prava.« (Paulo Coelho)

Z vsakim podoživetjem trenutka, ki ga zajame fotografija, se prebudijo vsi naši občutki, misli, kar je v poklicih podpore in pomoči ob podpori pomagajočega uporabniku velik korak na poti k želenemu cilju.

Uporaba fotografije v terapevtskem kontekstu se uporablja pod pojmom fototerapija. Je disciplina, ki uporablja fotografijo kot sredstvo za pomoč uporabnikom pri soočenju s težavami, ki jih imajo. Povedano preprosteje –fototerapija je sredstvo za raziskovanje in spoznavanje ter razlago samega sebe (Weiser 2011).

Najpogosteje se foto terapija razlaga kot uporaba fotografije v terapevtskem kontekstu, kjer sta soudeležena pomagajoči in uporabnik.

Na spletni strani Phototherapy-centre.com, ki jo je ustvarila Judy Weiser, pa je definirana kot uporaba fotografije med terapijo (Weiser 2011).

Z njeno pomočjo lahko uporabnik raziskuje svoje različne strukture osebnosti in jih privabi na plano, če le-te niso vidne v vsakdanjem življenju. Fototerapija ni sama po sebi terapija, ampak je sistem tehnik, ki so bile vzpostavljene za uspešno delo pri uporabi fotografije kot medija za komunikacijo, izražanje in refleksijo (Weiser in Schaefer 1988).

Terapevti, ki so do sedaj že uporabljali tehnike Judy Weiser, so jih prepoznali kot uporabniku prijazne, ker pomagajo vzpostaviti stik z uporabnikom in so način, kako osvetliti zgodbe, ki niso zapisane z besedami (prav tam).

Razlogov, zakaj je fotografija priročna za uporabo v terapevtskih kontekstih, je skozi diplomsko nalogo mogoče najti več, kot bistvenega zame pa izpostavljam slednjega.

Ljudje običajno fotografirajo pomembne dnevne trenutke v njihovem življenju in ravno zaradi te vsakdanjosti fotografija lahko zgradi most za raziskovanje, pogovor o

čustvih in spominih, tako o tistih, ki so zasidrani globoko v nas, in tistih, ki smo jih že skoraj pozabili.

Skozi fototerapevtske tehnike uporabnik torej raziskuje, kaj njihove fotografije skrivajo v sebi, kako polne pomenov in čustev so v odvisnosti s tem, kar pravzaprav prikazujejo.

Pri uporabi tehnik fotografije niso zgolj reflektirane znotraj uporabnika, temveč uporabnik o tem spregovori, aktivno ustvarja, rekonstruira, posluša, revizualizira v spominu ali domišljiji.

Vse to uporabniku omogoča, da pride v stik z različnimi strukturami sebe, svojega jaza na način, ki ga samo z besedami ne bi mogli doseči v takšni polnosti (Weiser 2010).

Omenjam tehnike, ki se jih uporablja pri terapevtski rabi fotografije. Obstaja veliko različnih tehnik in teorij, ki stojijo za njimi, nekatere fotografijo uporabljajo kot sredstvo, ki je skupno uporabniku in terapevtu v procesu podpore in pomoči, ki skozi fotografijo ustvarjata pogovor, druge pa imajo fotografijo kot končni produkt procesa podpore in pomoči (Weiser 2011 v Granato 2011).

Gre torej za več načinov uporabe fotografije, kar daje socialnim delavcem in njihovim uporabnikom še več svobode in možnosti.

Fototerapevtske tehnike večinoma uporabljajo oziroma vsebujejo osebne posnetke in družinske fotografije ter z njimi povezana čustva, spomine in misli, ki jih fotografija ob gledanju vzbudi. Vse, kar fotografija privabi na plano, služi kot povod k terapevtskemu pogovoru (Weiser 2010).

Tako kot je širina umetnosti neizmerljiva in nedefinirana, morajo pomagajoči pri uporabi tehnik biti predvsem fleksibilni in delovati v skladu s cilji uporabnika in z njegovimi potrebami. Uporaba tehnik ni enoznačna, nima samo enega načina uporabe, ki je pravilen in tog, temveč omogoča prilagajanje posamezniku v kakršnikoli obliki ali kombinaciji (Weiser 2010).

Judy Weiser (1999) je na podlagi močnih reakcij uporabnikov ob soočenjih s fotografijo vzpostavila pet različnih tehnik. Večina jih je zasnovana na uporabnikovih in terapevtovih skupnih pogledih fotografije in vključuje razgovor ob njih, včasih pa se pri terapevtskem pogovoru uporablja uporabnikov avtoportret.

Pri opisu tehnik izpostavljam le bistvene značilnosti posamezne.

Projekcijska tehnika

Namen tehnike je raziskovanje posameznikovega zaznavanja, pričakovanj in vrednot. Temelji na opažanjih, da veliko pomenov, ki jih pripišemo fotografiji, izhaja iz nas.

Raznolikost naših doživljanj fotografije potrjuje tudi Judy Weiser (2010), ki pravi, da če bi isto fotografijo pokazali tisočim ljudem, bi dobili tisoč različnih reakcij. Pomen fotografije se vedno znova ustvarja ob vsaki interakciji z njo, ko si jo ogledujemo in ko se o fotografiji pogovarjamo s sogovorci. Pomen fotografije in naše doživljanje ob njej sta naša edinstvena zaznava in se lahko popolnoma razlikujeta od pomena fotografije oziroma od tistega, kar je želel ustvarjalec fotografije z njo sporočiti ostalim. Vsaka fotografija tako nosi neskončno pomenov, ker le-ti izvirajo iz nas. Razlaga pomena fotografije in reakcije ob ogledu fotografije veliko sporočijo o nas samih, če so le ob tem postavljena prava vprašanja, ki spodbudijo posameznika, da v pomen vnese tudi sebe (Weiser 1999).

Avtoportret

Vsaka fotografija, ki jo hranimo, je na nek način avtoportret, deluje namreč kot »ogledalo s spominom«. Vrne nam trenutke, ljudi in kraje, ki so bili takrat dovolj pomembni, da smo jih shranili, zamrznili v času, za vedno.

Vse te fotografije ustvarjajo vidni potek življenjske zgodbe posameznika in njegovo preteklost, kje je uporabnik bil v psihičnem smislu in kam ga življenje pelje. Reakcije posameznika ob fotografijah iz revij, fotografijah tujih ljudi, celo ob razglednicah so lahko jasni namigi, kakšno je njihovo notranje življenje, kakšno zgodbo nosijo.

Avtoportret je fotografija, ki omogoča uporabnikom razjasniti, kdo v resnici sploh so, za razliko od tistega, kar so v razmerju s pomembnimi drugimi v njihovem življenju. Niso vedno namenjeni neposredni uporabi, temveč lahko uporabnik fotografira predmete, stvari, osebe, ki predstavljajo njega, ali pa ob ogledu različnih fotografij terapevt povabi uporabnika, da izbere fotografijo, ki ga najbolj opiše, je najbolj njegova.

Judy Weiser (2010) pri svojem delu ugotavlja, da ima veliko ljudi težavo pri poznavanju sebe. Uporabniki se morajo naučiti ugotoviti, kdo so tudi takrat, kadar ni nihče zraven njih, da bi jim to pomagal definirati in jih pri tem omejeval.

Avtoportretna tehnika lahko pomaga uporabnikom razjasniti njihovo podobo in krepiti njihovo samozaupanje, samospoštovanje skozi izdelovanje, opazovanje in sprejemanje fotografij njihove podobe in jim pomaga, da prevzamejo o sebi pozitivno mnenje (Weiser 2011).

Fotografija uporabnika, ki jo je ustvarila druga oseba

Uporabniki so pri tovrstni tehniki povabljeni, da na srečanje prinesejo izbrane fotografije, ki so bile ustvarjene s strani drugega, so pa na njej upodobljeni. Terapevt lahko uporabnika povabi tudi na način, da prinese fotografije, ki ga najbolj opisujejo ali ki

najbolj opišejo njihovo življenjsko zgodbo nekomu, ki te zgodbe v resnici ne pozna ali da prinesejo fotografije, ki so jim ljube in tiste, ki jim niso.

Ljudje si ob različnih uspehih in neuspehih v življenju izmišljujemo zgodbe, s katerimi sebi ali drugim nekako razložimo, zakaj stvari ne gredo v želeni smeri. V želji, da bi vse nepričakovane dogodke v življenju naredili smiselne in da bi se opogumili, opolnomočili.

Ljudje poskušajo svoje življenje narediti bolj razumljivo in ga umestiti v pravila, ki jih narekujejo okolje in ljudje, ki nas opazujejo v našem življenju (Weiser 1993).

Obstaja torej veliko možnosti znotraj posamezne terapije, pomembno je, da smo ustvarjalni.

Fotografije, ki so jih uporabniki zbirali ali ustvarili sami

Zbiranje in ustvarjanje fotografij je izražanje naših konstrukcij realnosti. Predstavljajo naš odnos do ljudi, predmetov, krajev, sveta okoli nas. So kot refleksija naših projekcij in dokumentirajo našo percepcijo. Fotografija posameznika, ki jo je ustvaril sam, je neposredni vir raziskovanja samega sebe, saj so namreč metafore njih samih in imajo za posameznika posebno vrednost, ker sleherni fotografiji pripišemo pomen.

Fotografije iz družinskih albumov in zbrane fotografije

Terapevt pri tehniki lahko srečanje začne z vprašanjem, ki temelji na vzorcih, ki predstavljajo uporabnika. Ob upoštevanju, da je lahko terapevt daleč od resnice, ki jo v sebi nosi fotografija, pa lahko na drugi strani s svojo usposobljenostjo opazovanja odnosov, neverbalnih sporočil, čustvenih izrazov ali pomanjkanja le-teh, ponavljajoče pozicije na fotografijah in usklajevanje na fotografiji uporabi za vprašanja, ki morajo biti raziskana z uporabnikom ali družino.

Poudarek pri uporabi umetnostnih sredstev po Šugman Bohinc (2007), konkretno fotografije, je na tem, »kako« raziskujemo in ne »kaj« in pri tem izhajamo iz uporabnikovega videnja njegovih želja.

S pomočjo fototerapevtskih tehnik lahko uporabniku omogočimo, da se preko fotografije izraža in da postane aktiven opazovalec, ki svoja videnja v dialogu deli s terapevtom v varnem zavetju delovnega procesa. Uporabnik ob vprašanjih, ki mu jih postavlja socialni delavec, spoznava tudi svoje notranje vire moči, namreč vsi imamo po mnenju Kustec (2011: 60) sposobnost ustvarjanja in spreminjanja sebe v danem okolju. Preko ustvarjalnosti dajemo svojemu življenju poseben pomen (prav tam).

1.4.4. Razširjenost fototerapije v Sloveniji

Uporaba fototerapije v procesu podpore in pomoči je pri nas še na začetku. Kot edini deluje Zavod za fotografsko terapijo, ki sta ga leta 2012 ustanovila psiholog Matej Peljhan in pedagog ter sociolog Jure Kravanja. Oba ustanovitelja sta navdušena fotografa, ki sta preko izkušenj in spoznanj iz prakse prepoznala moč fotografije kot terapevtske dejavnosti pri delu z ranljivimi skupinami.

Kravanja je svojo fototerapevtsko pot začel leta 2010 kot kreativni terapevt v Psihiatrični bolnišnici Ljubljana Polje, kjer je dve leti izvajal foto delavnice z osebami s težavami v duševnem zdravju.

Peljhan je kot psiholog zaposlen v Centru za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje v Kamniku. Fotografijo je želel približati tudi osebam s posebnimi potrebami, zato je soustanovil Zavod za fotografsko terapijo ter začel z izvajanjem delavnic, izobraževanj predavanj in objavljanjem strokovnih člankov s tega področja.

Pri njenem razvijanju fotografske terapije se jima je leta 2011 pridružila tudi Anita Zelić, diplomantka Fakultete za socialno delo v Ljubljani, ki je fototerapijo ponesla tudi v osnovno šolo v Novi Gorici, kjer v obliki celoletnega projekta fotografijo uporablja pri pomoči otrokom, ki so vključeni v posebni program (Čančer 2013).

1.4.5. Fototerapija v svetu

Fotografijo kot terapevtsko sredstvo so začeli uporabljati leta 1970. Prvi, ki so jo začeli uporabljati na tak način, so bili terapevti v Kanadi in Ameriki, in sicer Judy Weiser in David Krauss. Judy Weiser je psihologinja, umetnostna terapevtka, učiteljica foto terapije, ustanoviteljica in vodja fototerapevtskega centra v Vancouvru v Kanadi.

25 let že uporablja različne fototerapevtske tehnike kot terapevtka, svoje znanje pa širi med ljudi zadnjih 15 let, kot je zapisano na njeni spletni strani phototherapy-centre.com.

Napisala je tudi najbolj prodajan priročnik o fototerapiji z naslovom Fototerapevtske tehnike – raziskovanje skrivnosti družinskih albumov in osebnih fotografij (Granato 2011).

Po njeni zaslugi se danes fototerapevtske tehnike širijo po svetu v vsej možni razsežnosti.

Z ustanovitvijo skupine na trenutno priljubljenem in obljudenem Facebooku si je v kratkem času pridobila že več kot 3.500 sledilcev na tej spletni strani. Tudi sama sem

postala del velike skupine, kjer ljudje s celega sveta dnevno objavljajo svoje prispevke, delijo izkušnje in delo na področju razvoja in uporabe fototerapije.

V Veliki Britaniji je začetke zasnovala Jo Spencer, britanska fotografinja, ki v sodelovanju z Rosy Martin, od leta 1980, ustvarja fototerapijo. Svoje delo sta leta 1983 nadgradili in razvili tako imenovano prakso za pomoč posameznikom, ki želijo raziskati samega sebe s pomočjo fotografiranja in upodabljanja različnih segmentov jaza.

Njuno delo izhaja iz novega pogleda v družinske albume, ki jih ljudje hranijo doma. Pri svojem delu sta ugotovili, da se skozi družinske fotografije pokaže veliko pomanjkljivosti v smislu, kdo na fotografiji manjka, kdo je pogosto na fotografiji, kdo je fotografijo ustvaril ipd.

Spremembe, ki jih tako delo pri ljudeh povzroči, so predvsem te, da ljudje spremenijo pogled na družinske fotografije in ne govorijo, da je to zgodba o njihovem življenju, temveč da je to njihova zgodba (Granato 2011).

Terapevtska uporaba fotografije iz dneva v dan dobiva nove razsežnosti in nove možnosti. Dostopnost informacij na spletu in družbenih omrežjih je tista, ki uporabi fotografije daje dodatno energijo, da jo ponese med ljudi. Namreč umetnost je tista, ki nima meja in nima pravil, kaj je prav in kaj narobe. Ravno zato je vse več ljubiteljev uporabe fotografije pri svojem delu in tudi pri pomoči samemu sebi, v smislu lastne podpore in refleksije. Pri svojem delu namreč fotografijo uporablja vse več pomagajočih poklicev, ki cenijo vrednost fotografije, ki jo ta prinese s seboj.

2. Problem

Socialne delavke se pri svojem delu srečujejo z različnimi uporabniki, ki s sabo prinesejo edinstvene zgodbe in potrebujejo edinstven pristop v delovnem projektu podpore in pomoči. Da lahko strokovni delavci odgovorijo raznoliko na raznolikost svetov uporabnikov, pri svojem delu ne smejo biti togi. Uporaba ustvarjalnih sredstev v procesu podpore in pomoči postaja vse pogostejše uporabljena metoda pomoči. V svetu se s tovrstno metodo srečujejo pogostejše in že dlje časa, pri nas pa v zadnjih letih narašča uporaba umetnosti v pomagajočih poklicih. V času študija sem na fakulteti pri predmetu Psihosocialna podpora in pomoč z umetnostjo pridobila nekaj znanja o uporabi umetnostnih sredstev v procesu podpore in pomoči uporabnikom, kar me je takoj prevzelo. Imela sem priložnost slišati tudi predstavitev diplomantke o fototerapiji in ugotovila, da je fotografija medij, ki mi je blizu in o katerem bi želela vedeti več in ga uporabljati pri svojem delu kot socialna delavka. Med opravljanjem študijske prakse na Centru za socialno delo Novo mesto v tretjem in četrtem letniku sem v večini delovala na področju mladostnikov. Pri delu strokovne delavke z uporabniki nisem zasledila uporabe pristopov umetnosti, še zlasti ne uporabe fotografije, zato se mi je zdelo, da bi bilo smiselno pri uporabnikih preveriti želje in potrebe po drugačnem pristopu oziroma v pogovor vnesti fotografijo, da bi jo spoznali kot sredstvo za komunikacijo in samoraziskovanje. Glede na vsakdanji razvoj tehnologije in porast mobilne tehnologije fotografije vse bolj postajajo del vsakdanjika. So način sporočanja, komunikacije z ostalimi, način predstavljanja samega sebe, ne da bi pri tem uporabljali verbalno komunikacijo. Mladi so za razvoj tehnologije in spremembe, ki jih le ta prinaša, toliko bolj dovzetni, zato sama vidim potencial ravno v uporabi fotografije v procesu podpore in pomoči kot izviren in edinstven način.

Pri pregledu literature in pri iskanju informacij o uporabi fotografije v procesu podpore in pomoči oziroma o t. i. fototerapiji sem ugotovila, da se v Sloveniji razvoj in uporaba šele začenjata in da bi bilo potrebno to znanje in uporabo razširiti predvsem zaradi predsodka o neznanju in lastni neustvarjalnosti, ki pa nikakor nista pogoj za uspešno uporabo.

Raziskovalni del naloge sem tako omejila na mladostnike, ki so uporabniki Centra za socialno delo Novo mesto, in na njihovo prvo izkušnjo s tovrstnim načinom pristopa. Zanima me predvsem uporabnost na področju podpore in pomoči za skupino uporabnikov in njihovo doživljanje uporabe fotografije. Del podatkov je povezanih z odnosom

uporabnikov do fotografije v vsakdanjem življenju, saj želim obogatiti njihove dosedanje izkušnje z novim načinom uporabe.

V svoji nalogi želim torej odgovoriti na slednja raziskovalna vprašanja:

- Kakšen odnos imajo uporabniki do fotografije?
- Koliko se poslužujejo fotografiranja?
- Kako fotografija vpliva na komunikacijo?
- Kako uporaben je takšen pristop za uporabnike?
- Kakšne so želje in potrebe uporabnikov po uporabi pristopa s pomočjo fotografije?
- Teme v nalogi:
 - odnos uporabnikov do fotografije,
 - razvoj komunikacije ob uporabi fotografije,
 - doživljanje pogovora ob uporabi fotografije,
 - uporabnost pristopa za uporabnike,
 - potrebe uporabnikov po pristopu s pomočjo umetnosti v svetovalnem delu.

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke

Podatke za raziskovani del diplomske naloge sem zbirala s kvalitativno raziskavo, saj sem zbirala besedne opise uporabnikov.

Poleg tega da je raziskava kvalitativna, je hkrati tudi deskriptivna ali opisna, saj je na področju terapevtske rabe fotografije že bilo narejenih nekaj raziskav, čeprav niso številčne in ostaja to področje v Sloveniji še precej sveže. S svojo raziskavo sem želela v praksi preveriti, kakšne so želje mladostnikov po uporabi takšnega pristopa ter kakšne so njihove povratne informacije po uporabi fotografije v pogovoru z njimi.

Raziskava je glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva empirična oziroma izkustvena, ker sem z intervjuji pridobila neposredne in nove podatke.

Raziskava je aplikativna oziroma uporabna, saj nam daje neposredno znanje o metodi in tehniki (Mesec 2009: 80–86).

3.2. Merski instrument in viri podatkov

Podatki, zbrani v diplomski nalogi, so pridobljeni s pomočjo nestandardiziranih intervjujev in refleksij uporabnikov po izkušnji uporabe fotografije v pogovoru.

Vsakega izmed uporabnikov sem pred izkušnjo uporabe fotografije v pogovoru povprašala o njegovem odnosu do fotografije, s čim fotografira, kako pogosto in kaj fotografira.

Osrednji del pogovora se je odvijal ob skupnem ogledovanju in pogovoru ob simboličnih fotografijah. Vsak od uporabnikov je imel na razpolago večje število raznolikih fotografij, izbranih iz različnih medijev, s spleta, koledarjev idr., vsebovale so različne motive in barve. Povabila sem jih k izbiranju fotografije ob posameznem vprašanju in želela, da izrazijo svoje doživljanje in utemeljijo izbor dotične fotografije.

Pogovor je temeljil predvsem na predstavljanju življenjskega sveta uporabnika glede na dejstvo, da sem jih želela bolje spoznati, pri tem pa uporabiti drugačen način spoznavanja, ki bi za uporabnike pomenil več svobode v komunikaciji, varen prostor in način pristopa, ki jih ne ogroža.

Primer vprašanj: Kdo sem jaz? Kaj je zame svoboda? Kdo me ima rad? Koga imam rad? V prihodnosti bom ...?

S takšnim načinom zbiranja podatkov sem pridobila konkretne in bolj avtentične odgovore, saj so uporabniki ob neposredni izkušnji in refleksiji ter zaradi individualnega pristopa po njihovih refleksijah imeli občutek zaupnosti in varnosti.

Vprašanja so bila pripravljena vnaprej, vendar so bila zgolj smernice, znotraj katerih sem vprašanja prilagajala posameznemu uporabniku. Vprašanja so tako bila odprtega tipa in so omogočala dialog, seveda z zavedanjem, da obstaja dvom iskrenosti pri tistih vprašanjih, kjer uporabnik opisuje svoje notranje doživljanje (Mesec, 1997: 205–210). Ravno zaradi lažjega pridobivanja konkretnih podatkov sem izbrala tovrstni merski instrument.

Zapisi intervjujev so v prilogi.

3.3. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorčenje

Populacijo v raziskavi predstavljajo mladostniki, ki so bili uporabniki referata za mladostnike in udeleženci na delavnicah na Centru za socialno delo Novo mesto v času moje študijske prakse od 5. maja 2014 do 16. junija 2014.

Vzorec je neslučajnost/enakljuben, ker niso imeli vsi uporabniki enakih možnosti, da bi bili zajeti v vzorec in tako sodelovali v raziskavi. Vzorec je hkrati tudi priročen, saj sem izbrala uporabnike na podlagi lastne presoje iz preteklega sodelovanja z uporabniki in po priporočilu strokovne delavke o pogostosti prihodov uporabnikov na center za socialno delo, saj sem želela odzivnost uporabnikov in se tako izognila morebitnemu osipu udeležencev na individualnem pogovoru. Vsi sodelujoči so mladostniki, ki so morali zaradi težav v odraščanju ali kazenskih postopkov obiskovati referat za mladostnike na Centru za socialno delo Novo mesto.

3.4. Zbiranje podatkov oziroma empiričnega gradiva

Zaradi želje po čim bolj izčrpnih odgovorih sem se poslužila metode spraševanje, intervjuja. Z vsemi udeleženci sem govorila osebno v prostorih Centra za socialno delo Novo mesto. Po privoljenju uporabnikov sem pogovore snemala ter si tako zagotovila celovitost odgovorov. Vprašanja sem imela pripravljena vnaprej, sem jih pa sproti prilagajala uporabnikom glede na njihovo razumevanje in njihova morebitna vprašanja. Dodatnih podvprašanj zaradi želje po čim manjšem poseganju v pripovedovanje uporabnika, nisem postavljala. Ves čas sem z opazovanjem spremljala tudi njihovo

neverbalno komunikacijo in tako preverjala njihovo doživljanje ter bila z njimi ves čas v stiku. Uporabnike, ki so imeli težave pri iskanju besed, sem poskusila preusmeriti s podvprašanji, ob morebitnem neuspehu tudi na ta način, da sem pogovor preusmerila na druga vprašanja. Ena od slabosti takšnega načina zbiranja podatkov je torej pomanjkanje besednega zaklada uporabnika. Vsi uporabniki so me že spoznali v času študijske prakse, zato je bilo navezovanje stika in pogovarjanje z njimi lažje.

3.5. Obdelava gradiva

Pet zbranih intervjujev sem pretipkala in parafrazirala. Ob zbranih besednih zapisih sem zaradi vrste podatkov izbrala kvalitativni način obdelave gradiva.

Spodaj prikazujem primer prepisa intervjuja.

3.5.1. Prepis intervjujev

Primer izseka iz intervjuja:

Intervju 1: T

Kakšno vrednost ima zate fotografija?

Fotografije so zame lep spomin. Zdi se mi, da mi včasih kar same govorijo, kaj se je takrat dogajalo. Včasih se kakšnega trenutka ob pogledu na fotografijo tako živo spomnim in potem obujam spomine in podoživljam trenutke.

3.5.2 Določitev enot kodiranja in izpis le-teh v raziskovalne teme

Iz posameznega intervjuja sem izbrala dele besedila, ki ustrezajo kategorijam, pomembnim za diplomsko nalogo. Pomembne dele besedila sem podčrtala in jim nato določila enote kodiranja.

Primer izbora ustreznega dela besedila in določitev enot kodiranja s pripisovanjem številke:

Intervju 1:

/lep spomin/.(T5)/ same govorijo, kaj se je takrat dogajalo./(T6)/trenutka tako živo spomnim, kot bi se še enkrat dogajal. /(T7)

3.4.3 Odprto kodiranje

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja vprašanja Kakšno vrednost imajo zate fotografije?

Tabela 3.1: Primer odprtega kodiranja

Številka izjave	Izjava	Pojem	Kategorija
T5	Lep spomin.	Spomin	Vrednost fotografije
T6	Same govorijo, kaj se je dogajalo.	Ponazoritev dogajanja	Vrednost fotografije
T7	Razmišljaš več in globlje.	Poglobljeno razmišljanje	Raziskovanje uporabnikovega sveta

3.5.2. Osno kodiranje in urejanje pojmov v hierarhijo

Po odprtem kodiranju sem še osno kodirala, in sicer sem kategorije iz prejšnjega koraka izpisala ter pod njih zapisala pojme s podobno vsebino, pojmom pa sem v oklepaju dodala še številko izjave, potem ko sem te pred tem oštevilčila. Spodaj prikažem primer odprtega kodiranja relevantnih delov izjav za kategorijo Prednosti uporabe fotografije v pogovoru iz intervjuja številka 1.

Primer osnega kodiranja:

VREDNOTENJE FOTOGRAFIJE

spomin

(T4) spomin

(T5) prikaz dogajanja

(T6) podoživljanje trenutka

(S4) spomin

(M4) spomin

Preostanek analize je razviden v prilogi.

4. Rezultati

Zaradi boljše preglednosti in sistematičnosti rezultate predstavljam po kategorijah, pridobljenih s kvalitativno analizo.

Vsako kategorijo posebej predstavim skozi hierarhično urejene pojme.

4.1. Predhodni odnos uporabnika do fotografije

Vprašanje o prisotnosti fotografije v vsakdanjem življenju posameznega uporabnika je bilo zame temeljno izhodišče za nadaljnje delo. Želela sem namreč prikazati možnost uporabe tovrstnega medija kot ustvarjalnega sredstva pri svetovalnem delu. Kategorijo sem razdelila na tri podkategorije, in sicer pogostost fotografiranja, izbira naprave za fotografiranje in pa motivi fotografij.

Odgovori uporabnikov so si bili pri pogostosti fotografiranja in pri izbiri naprave precej enotni, saj se vsi pogosto, celo vsakodnevno, poslužujejo fotografiranja z mobilno napravo. Iz tega sklepam, da ta zaradi pogostega pojava in uporabe postaja priročen tehnični pripomoček za izdelavo fotografij.

»Vedno s telefonom, fotoaparata sploh nimam.« (Ma2)

Pri motivih so uporabniki imeli podobne odgovore, vsi namreč kot motiv uporabljajo ljudi iz svoje socialne mreže, svoje pomembne osebe.

»Največkrat slikam družbo, prijatelje, zabave.« (S3)

4.2. Vrednotenje fotografije

V kategoriji vrednotenja fotografij sem želela od uporabnikov pridobiti informacijo o tem, kakšno vrednost ima za njih fotografija oziroma kakšno vlogo ima v njihovem življenju.

Odgovori uporabnikov so si tokrat bili različni, vendar pa imajo vsi skupno točko, da ima fotografija za njih pozitivno afirmacijo.

Najpogostejši odgovor je, da ima fotografija spominsko vrednost, čemur lahko dodamo vpliv fotografije na dobro počutje, pomembnost fotografije in pa definicijo sebe, ker uporabniki s fotografijo sporočajo, kdo so in kakšno je njihovo življenje. Eden od uporabnikov pa s fotografijo na družbenih omrežjih sporoča, kaj se z njim v določenem trenutku dogaja, kar pomeni, da je fotografija avtobiografsko sredstvo v neverbalni obliki.

»Ob njih se spominjam dogodkov, se nasmejim, ko se spomnim podrobnosti dogajanja.« (S4)

4.3. Izbira fotografije

S to kategorijo prihajam do bistva raziskovalne naloge, k uporabi fotografije v pogovoru s konkretnimi uporabniki. Zanimalo me je, kaj je bilo vodilo za izbiro fotografije ob dotičnih vprašanjih. Izkazalo se je, da so uporabniki imeli zelo različne nagibe in razloge, zakaj so izbirali konkretne fotografije in pri opazovanju sem zaznala, da so bile izbire uporabnikov popolnoma različne in se nobena izmed fotografij ni pri istem vprašanju pojavila večkrat, kar pomeni, da imamo različne poglede in različne razloge za izbiro določenega motiva. *»Sploh ne vem natančno, iskal sem fotografije, ki najbolj ponazorijo moje misli in nisem imel težav pri izboru.«*

4.4. Občutki in doživljanje v pogovoru

V tem delu raziskave sem želela pridobiti refleksijo posameznega udeleženca. Glede na dejstvo, da so vprašanja, ki sem jih zastavljala, posegala na osebno raven, so se uporabniki skozi pogovor samoraziskovali; sporočali so svoje misli, vrednote in poglede na svet. Želela sem omogočiti in vzpostaviti drugačen način komunikacije, kar so uporabniki pozitivno sprejeli. Samo ena od udeleženk je sprva imela občutek, da takšen način dela ni zanjo, vendar je skozi pogovor in refleksijo spoznala, da ji takšen način pogovora ustreza. Spoznala sem različne zgodbe uporabnikov, kar je zame indikator, da sem uspela z njimi navezati stik in ustvariti varen prostor za pogovor. Potrditev temu mi dajejo tudi odgovori uporabnikov, da so bili v pogovoru sproščeni, da takšen način dela vpliva na njihovo dobro počutje in da so bili neobremenjeni s tem, kar povejo, kar je posledično prineslo iskrenost in izčrpnost odgovorov. Izpostavili so še hitro minevanje časa skozi pogovor, kar pomeni, da so bili aktivno vključeni in so imeli občutek participacije v pogovoru. Nihče od uporabnikov ni izpostavil ničesar, česar ne bi mogel sprejeti, zato so bili pogovori tekoči, sproščeni in brez občutkov negotovosti, kljub temu da je bila za uporabnike izkušnja nova.

4.5. Uporabnost fotografije

Ta kategorija je zaradi preglednosti razdeljena na podkategorije, ki označujejo opredelitve uporabnikov o uporabnosti fotografije skozi lastno izkušnjo. Čeprav se fotografija izpostavlja kot medij, ki uporabniku omogoča neverbalno izražanje, sem sama želela doseči učinek, da fotografijo sprejmejo kot zrcalo svojega videnja sveta, svojih občutkov, misli in jih tudi izrazijo preko različnih vprašanj.

Glede na rezultate, ki sem jih pridobila, so udeleženci fotografijo prepoznali kot pomoč pri izražanju, saj so jo opredelili kot oporo pri premagovanju treme, pri kvantiteti besed v pogovoru in kot nevsiljivo pomoč.

»Pa dobro je. Po navadi imam tremo, ko se pogovarjam, sedaj pa je skozi pogovor izginila oziroma nisem razmišljal o njej. Počutiš se bolj sproščeno, ni tako strogo. Pogovor bolj teče in nisi tako obremenjen s tem, kaj poveš.« (M9)

Namen raziskovalnega dela naloge je bil predvsem pokazati uporabnikom možnost uporabe fotografije v pogovoru in ga s pomočjo ustvarjalnosti narediti edinstvenega. Odgovori uporabnikov, da so v pogovoru prepoznali edinstvenost pristopa, so potrditev temu, da udeleženci potrebujejo vnos ustvarjalnih pristopov in edinstvenost delovnega projekta z vsakim posameznikom.

»Ni vsakdanje, zato ni zljajnano in dolgočasno. Razmišljaš širše, poveš veliko, ne da bi razmišljal o posledicah tistega, kar poveš, nimaš občutka da si na zatožni klopi.« (J12)

Skozi pogovor sem vstopala v svet uporabnika, in sicer z željo, da v svoj notranji svet vstopajo tudi sami. Ob odgovoru, da so skozi pogovor razmišljali o sebi oziroma raziskovali samega sebe, sklepam, da je moj namen dosežen. Skozi fotografijo je uporabnica razmišljala širše, kar pomeni, da ta medij omogoča širino pogovora in posega na različna področja življenjskega sveta uporabnika in izven njega, kar je ponovna potrditev, da fotografija zbuja določene občutke, misli, videnja, ki jih uporabnik potem izrazi. Kljub osebni plati pogovora uporabniki niso izrazili negotovosti, strahu ali neprijetnih učinkov, ravno nasprotno, izpostavili so pozitivne učinke pogovora, v smislu, da so takšnemu delu naklonjeni in da jim je všeč.

»Nekaj svežine v pogovor se prinese, s tem ko se uvaja kaj novega, kot sem že rekla, imaš občutek, da ne govoriš o sebi in hkrati razmišljaš veliko več in globlje.« (T12)

Fotografija se je skozi odgovore uporabnikov izrazila kot dobrodošla sprememba v pogovoru, končno nekaj novega, drugačnega, da so tokrat vsaj govorili o sebi in ne imeli občutka monotonosti pogovora. Kljub temu da je bila to povsem nova izkušnja, je potreba

uporabnikov po drugačnem pristopanju v kontekstu psihosocialne podpore in pomoči velika.

»Rad sprejem kaj novega v pogovoru, ker sem počasi naveličan, da se pogovarjam eno in isto s socialno delavko in se mi več ne da.« (S11)

4.6. Želje za nadaljnjo uporabo

S to kategorijo se navezujem na podkategorijo iz prejšnje kategorije, in sicer na željo po spremembi v pogovoru, saj so uporabniki v veliki meri izražali željo po drugačnem pristopanju oziroma opozarjali na monotonost in enoličnost pogovorov v procesu podpore in pomoči. Na vprašanje o željah za uporabo fotografije v prihodnjih pogovorih je eden izmed uporabnikov odgovoril:

»Absolutno še.« (J19)

Kot je bilo že zapisano v prejšnji podkategoriji, je potreba po drugačnem, ustvarjalnem pristopu velika, torej nujna, če želijo strokovni delavci biti zavezniki in spoštljivi sodelavci svojim uporabnikom, ne pa nastopati s pozicije moči. V pogovor namreč vstopajo kot sogovorniki in opazovalci, ne pa kot sodniki, ki komentirajo ali kakorkoli vplivajo na interpretacije uporabnika in na njegovo doživljanje fotografije.

Vsi uporabniki želijo uporabo takšnega pristopa izkusiti tudi v nadaljnjem delu znotraj procesa podpore in pomoči, zato je strokovne delavce potrebno spodbujati k uporabi ustvarjalnih sredstev kljub strahu pred lastno neustvarjalnostjo, ki pri takšnem načinu dela nima nobene teže.

5. Razprava in kritična refleksija raziskave

S pisanjem diplomske naloge sem se lotila raziskovanja področja, ki mi je osebno blizu, nisem pa skozi študij in praktično delo izvedela veliko o njem. Smernice, ki mi jih je ponudila fakulteta, so bile odzivna deska v področje uporabe ustvarjalnega pristopa v kontekstu psihosocialne podpore in pomoči, konkretnije v uporabo fotografije. Prva težava, s katero sem se soočila, je bila literatura, ki je na tem področju v slovenščini skoraj ni, kar je povsem razumljivo glede na dejstvo, da je uporaba ustvarjalnih pristopov pri nas bolj ali manj še v povojih. Študij na tem področju od leta 1997 omogoča Pedagoška fakulteta v Ljubljani, sprva s specialističnim študijskim programom pod imenom Pomoč z umetnostjo, od leta 2006 pa z dvoletnim podiplomskim študijem.

Z znanjem z različnih področij, od psihologije, medosebne komunikologije, socialne in specialne pedagogike, teorije pomoči z umetnostjo in nekaj drugih, študentje pridobijo različne kompetence za izvajanje psihosocialne pomoči posamezniku z uporabo ustvarjalnih sredstev.

V empiričnem delu naloge sem želela uporabnikom, s katerimi sem sodelovala pri študijski praksi na Centru za socialno delo Novo mesto, omogočiti izkušnjo pogovora ob uporabi fotografije. Ob možnostih in priložnostih za delo, ki mi jih je učna baza omogočila, sem sklenila, da svoje diplomsko delo vključim v delo z uporabniki. Vse intervjuje sem tako opravila na Centru za socialno delo Novo mesto, in sicer s petimi uporabniki, s katerimi sem imela priložnost vzpostaviti odnos in izpeljati kar nekaj srečanj. Sprva sem imela nekaj težav z osipom uporabnikov in z nerednimi prihodi na dogovorjena srečanja, zato sem potrebovala nekoliko več časa, kot sem pričakovala.

Vprašanja v intervjujih sem navezala na dve področji, in sicer na predhodni odnos uporabnikov do fotografije ter na refleksijo izkušnje uporabe fotografije v procesu podpore in pomoči. Izhajala sem namreč iz njim že znanega k neznanemu in z vabilom uporabniku v takšno pozicijo moči, da bi se počutili bolj kompetentni za takšen način dela. Pri sami izvedbi intervjujev sem dobivala relativno kratke odgovore, ki pa so večji meri zajemali bistvo, ki sem ga želela izvedeti od uporabnikov. Nisem postavljala veliko podvprašanj, razen v primerih, ko vprašanje ni bilo povsem razumljivo, sicer pa so vprašanja postavljali uporabniki sami, da so preverjali svoje razumevanje, kar je prispevalo k oblikovanju dialoga in ustvarjanju odprtega prostora. Jedrnatost odgovorov razumem kot jasnost udeležencev pri svojem odgovoru in gotovost, v nekaterih primerih pa tudi kot težavo z izražanjem v smislu skopega besednega zaklada. Nikakor pa si tega ne interpretiram kot

nezainteresiranost ali nerazumevanje vprašanj, saj sem z opazovanjem imela priložnost videti in doživeti vsakega posameznega uporabnika, pri čemer pa nisem zaznala odpora do sodelovanja ali kakšnih drugačnih težav.

Najprej sem v raziskovanju uporabe fotografije v vsakdanjem življenju spoznala, da so fotografije pomemben del življenja uporabnikov. Vsi ustvarjalci imajo do njih tudi izoblikovan odnos.

V veliki meri ima fotografija še vedno spominsko funkcijo, eden od odgovorov je bil, da se oseba ob fotografijah spominja dogodka, kot bi se ponovno dogajal, kar popolnoma sovпада z zapisom Chan Fai Cheunga (2010) v tekstu Femenologiji fotografije naproti: »Videti fotografijo namreč pomeni prebrati fotografijo, ne samo kot podobo, temveč kot tekst.« Fotografija je namreč vedno že sporočilo o dogodku, ki se je dogajal.

Teme oziroma motivi na fotografijah, ki jih ustvarjajo uporabniki, izhajajo iz njihove socialne mreže, zanimivo je, da nihče ni izpostavil nobene druge tematike, kar lahko pomeni, da ne prepoznajo nobenih drugih motivov, ki bi bili zanje smiselni za fotografiranje ali pa jih v opisih niso omenili.

Skozi uvodni razgovor o uporabi fotografije sem uporabnike uvedla v nadaljnje delo, hkrati pa sem z njimi ustvarila prostor za dialog in razvila odnos, ki je bil potreben za uspešnejše delo ob uporabi fotografije v pogovoru. Uporabnike sem seznanila s svojim postopkom že v uvodnem ritualu vzpostavitve delovnega odnosa.

Različni avtorji navajajo prednosti uporabe ustvarjalnih sredstev na področju psihosocialne podpore in pomoči, vendar sem sama želela doseči predvsem samoraziskovanje uporabnikov ob fotografijah in izražanje svojih čustev, misli, videnj. Glede na rezultate in povratne informacije uporabnikov je cilj dosežen v veliki meri. Kljub morebitnim težavam pri iskanju besed za opis fotografij so uporabniki toliko izhajali iz sebe, da so zmogli, čeprav se tu morebiti poznajo nekoliko bolj skopi odgovori oziroma okrnjen besedni zaklad. Namen uporabe fotografije v pogovoru ni bil toliko v pridobivanju daljših besednih opisov, temveč v priložnosti za samoraziskovanje in izkušnjo drugačnega načina pogovora. Ravno s kombinacijo pogovora in uporabe fotografije pa so uporabniki izkušnjo doživeli kot pozitivno in prepoznali prednosti takšnega načina dela, kar potrjujejo tudi odgovori uporabnikov. (*»Današnji pogovor mi je bil zanimiv, drugačen in manj vsiljiv.«*)

Včasih sem pri interpretacijah uporabnikov morala nadzorovati svoje morebitno poseganje, ker me je lastno videnje in doživljanje fotografije vodilo k temu, da

spregovorim. Sem pa ob tem spoznala, kako pomembno je poslušati in sprejeti videnje drugega.

Menim, da bi z morebitnim deljenjem svoje interpretacije lahko vplivala na uporabnikovo interpretacijo, zato nisem podajala nobenih lastnih opažanj, hkrati pa takšno delovanje ne bi bilo v skladu s stroko socialnega dela. S preverjanjem povedanega pri uporabnikih sem tako ves čas ostajala v stiku z uporabnikom, nisem pa vplivala na njihove opise in interpretacije fotografij.

Potreba po drugačnem strokovnem pristopanju k uporabnikom je velika, kar so pokazali tudi odgovori intervjuvancev. Socialne delavke pri svojem delu nujno potrebujejo dodatna orodja, ki jih lahko uporabijo. Smiselno bi bilo pri strokovnih delavcih preveriti, koliko tega uporabljajo in zakaj ne, sama pa tega v svoji nalogi nisem preverila, ker to ni bil moj prvotni namen.

Če želimo stopiti na breg uporabnika, je potrebno iskati in iznajti pravi način, kako priti tja. Dokler pa ne vemo, kam želimo priti, se ni treba bati, da bi tja prišli. To so besede dr. Gabi Čačinović Vogrinčič, ki jih težko pozabiš, temveč jih odneseš s sabo kot oporo v življenju.

6. Sklepi

- Fotografija je del vsakdanjika uporabnikov.
- Fotografija je spomin.
- Uporaba fotografije v procesu podpore in pomoči mladostnikom vpliva na odnos med uporabnikom in pomagajočim.
- Uporaba fotografije omogoča samoraziskovanje.
- Fotografija omogoča vstop v uporabnikov življenjski svet.
- Uporaba fotografije vpliva na dobro počutje uporabnikov med pogovorom.
- Fotografija omogoča lažje izražanje uporabnikom.
- Uporaba fotografije prinaša edinstvenost pristopa.
- Potreba po uporabi ustvarjalnih sredstev v procesu podpore in pomoči je velika.
- Uporaba fotografije vpliva na osebni in profesionalni nivo pomagajočega.

7. Predlogi

- Odprtost pomagajočih poklicev do uvajanja in uporabe umetnostnih sredstev, kar pomeni, da bodo tako delovali na edinstven način, hkrati pa se uporabnikom približali.
- Pogostost uporabe fotografije je potrebno razširiti, saj je v Sloveniji še neustaljena, nesistematična praksa.
- Študente je potrebno seznaniti s čim več različnimi možnimi pristopi v socialnem delu, da bodo kot bodoči strokovni delavci uporabnikom znali ponuditi pestrost, svežino in edinstvenost.
- Praktično delo študentov naj bo res priložnost za učenje, saj si tako utirajo pot v morebitno zaposlitev in pridobivajo na kompetentnosti ter razvijajo tako osebnostno kot tudi profesionalno raven.
- Mladostnikom je potrebno omogočiti ustvarjanje v procesu podpore in pomoči, saj potrebujejo bolj odprt in manj tog način dela kot druge skupine zaradi njihove ranljivosti, čustvenosti in s tem povezanim nepredvidljivim vedenjem in ravnanjem.

8. Uporabljena literatura

- Cheung Chan, F. (2010). Femenologiji fotografije naproti.
- Čačinovič Vogrinčič, G.(2008). Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2009). Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čančer, M. (2013). Fototerapija: Terapevtska vrednost fotografije in možnosti uporabe v socialni pedagogiki. Diplomsko delo. Pedagoška fakulteta. Univerza v Ljubljani.
- Flaker, V. (2003). Oris metod socialnega dela. Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo. Fakulteta za socialno delo. Ljubljana.
- Granato, L. (2011). Finding your identity: Phototherapy Training Course.
- Kroflič, B. (1992). Ustvarjanje skozi gib. Ljubljana. Znanstveno in publicistično središče.
- Kustec, K. (2007). Kako plesati ples življenja in kako živeti ples življenja. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede.
- Kustec, K. (2011). Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu. Socialno delo, letnik 50, št.1, str. 27-33.
- Malchiodi, C. (1998). The art therapy sourcebook. Los Angeles: Lowell House.
- Mesec, B. (2007). Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Možina, M. (2010). O psihoterapevtovi gotovosti v negotovost, dvojni vezi in paradoksih. Kairos – Slovenska revija za psihoterapijo, letnik 4, št.1-2.
- Peljhan, M. (2015). Fototerapija- od konceptov do praks. Kamnik.
- Poštrak, M. (1996). Socialno kulturno delo. Socialno delo, letnik 35, št.5, str. 407-416.
- Poštrak, M. (2007). Uporaba ustvarjalnih pristopov pri delu z otroki in mladostniki. Šolsko svetovalno delo 12, 1/2: 11-17
- Slovar slovenskega knjižnega jezika.(2000). DZS. Ljubljana
- Sontag, S. (2001). O fotografiji. Ljubljana.
- Šugman Bohinc, L., Mešl, N., Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar K., Kvaternik, I., Kodele, T., Kustec, K., Akerman, B., Rihter, L., Jagrič, A. (2011). Izvirni delovni projekt pomoči. Zbirka Učenci z učnimi težavami. Ljubljana. Fakulteta za socialno delo.
- Šugman Bohinc, L. (2000). Kibernetika konverzacije – o spreminjanju in razumevanju sebe in drugega skozi razgovor. Doktorsko delo. Filozofska fakulteta. Univerza v Ljubljani.

- Šugman Bohinc, L. (1994). Socialno kulturno delo. Socialno delo 33, 4.
- Ule, M. (2008). Za vedno mladi?: socialna psihologija odraščanja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M., Miheljak V. (1995). Prihodnost mladine. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Ule, M. (1998). Mladina in ideologija. Ljubljana.
- Veliki splošni leksikon. (1997). DZS. Ljubljana
- Vogelnik, M. (2003). Pomoč z umetnostjo- umetnostna terapija. Didakta 12, 68/69.
- Vogelnik, M. (1978). Vsi smo ustvarjalci. Delo: 25.
- Weiser, J. (1999). Phototherapy techniques. Exploring the Secrets of Personal Snapshots and Family Albums. Vancouver, Canada.
- Weiser, J. (2010). Using Personal Snapshots and Family Photographs as Therapy Tools: The »Why, What, and How« of Photo Therapy Techniques, pridobljeno 4.12.2016 iz https://phototherapytherapeuticphotography.files.wordpress.com/2014/10/2002_phtintrobcpa.pdf
- Zakrajšek, S. (2004). *Fotografija kot posnetek in simbolna konstrukcija*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede. Univerza v Ljubljani.
- Zelić, A. (2012). *Fototerapija: Fotografija kot umetnostno izrazno sredstvo v kontekstu psihosocialne pomoči*. Diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.
- Zupančič, M. (2004). *Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu*. Razvojna psihologija. Ljubljana. Filozofska fakulteta.

Internetni viri

- Granato, L. (2011). Finding your identity: Phototherapy Training Course. Pridobljeno 8.12. 2016 s file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/phototherapy%20MANUAL.pdf
- Pridobljeno 13.2. 2017 s <https://phototherapy-centre.com/>
- Pridobljeno 14.12.2016 s https://phototherapytherapeuticphotography.files.wordpress.com/2014/10/2010_digital_photographer.pdf

Seznam fotografij

- Pridobljena 10.12.2016 s <https://twitter.com/dailyartapp/status/513599949607813121>

9. Priloge

Priloga A: Smernice za intervju

Ali kdaj fotografiraš?

S čim najpogosteje fotografiraš?

Kaj so tvoji motivi na fotografijah?

Si fotografije shranjuješ ? Kje?

Jih daš razviti?

Kakšno vrednost imajo zate fotografije? .

Kaj te je ob posameznem vprašanju vodilo k izboru fotografij?

Kako si se počutil/a med pogovorom ob fotografijah?

Kaj meniš o uporabi fotografije v pogovoru? Bi ti lahko bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru?

Bi si želela še kdaj pogovarjati ob fotografiji?

Priloga B: Intervjuji

Intervju 1: T

Ali kdaj fotografiraš? Da, vsakodnevno, včasih tako avtomatično, da sploh ne vem kdaj.

S čim najpogosteje fotografiraš? Z mobilom, redko s fotoaparatom.

Kaj so tvoji motivi na fotografijah? Veliko različnih je ampak najpogosteje pa so to prijatelji, druženja z njimi, selfiji, družinska praznovanja, pomembnejši dogodki.

Si fotografije shranjuješ ? Da.

Kje? Včasih na nekatere fotografije kar pozabim in jih potem najdem, ko brskam po računalniku. Veliko jih imam namreč shranjenih kar na računalniku in telefonu, na spominski kartici, slike iz otroštva pa imam večinoma v albumu.

Jih daš razviti? Že nekaj časa nisem dala nobene, imam pa veliko slik iz otroštva in od zakramentov, rojstnih dni in podobno.

Kakšno vrednost imajo zate fotografije? Fotografije so zame lep spomin . Ko jih pregledujem, se mi zdi, da mi včasih kar same govorijo kaj se je takrat dogajalo. Včasih se kakšnega trenutka ob pogledu na fotografijo tako živo spomnim, kot bi se še enkrat dogajal.

Kaj te je ob posameznem vprašanju vodilo k izboru fotografij? Predvsem motiv, ki me je najbolj pritegnil pri vprašanjih. Tisto kar sem najbolj prepoznala v motivu sem izbrala.

Kako si se počutil/a med pogovorom ob fotografijah? Najprej sem si mislila ojoj, to ne bo zame, ampak sem bila sproščena, neobremenjena, boljše kot sem pričakovala. Občutek imaš, kot da sploh ne govoriš o sebi, vendar na koncu ugotoviš, da si v resnici zelo veliko razkril.

Kaj meniš o uporabi fotografije v pogovoru? Bi ti lahko bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru? Meni bi včasih bilo tako lažje govoriti, o stvareh ki me težijo. Slika bi mi lahko bila v pomoč, mogoče bi bila bolj sproščena, ker ne bi imela občutka, da sem na zatožni klopi. Nekaj svežine v pogovoru se prinese s tem ko se uvaja kaj novega, kot sem že rekla imaš občutek, da ne govoriš o sebi in hkrati razmišljaš veliko več in globlje.

Bi si želela še kdaj pogovarjati ob fotografiji? Da, z veseljem.

DOLOČITEV ENOT KODIRANJA

Informacija o predhodnem odnosu do fotografije (Ali v vsakdanjem življenju fotografiraš? S čim fotografiraš? Kaj so tvoji motivi na fotografijah?)

/Da, vsakodnevno /(T1) Z mobitelom, redko s fotoaparatom (T2)/ prijatelji, druženja z njimi, »selfiji«, družinska praznovanja, pomembnejši dogodki. /(T3)

Vrednotenje fotografije (Kakšno vrednost ima zate fotografija?)

/lep spomin. (T4)/ ... same govorijo kaj se je takrat dogajalo./(T5) ...trenutka ob pogledu na fotografijo tako živo spomnim, kot bi se še enkrat dogajal. /(T6)

Izbira fotografije (Kaj te je vodilo k izboru fotografije?)

/motiv,... kar sem najbolj prepoznala v motivu sem izbrala. /(T7)

Občutki in doživljanje (Kako si se počutil/a v pogovoru?)

Najprej sem si mislila to ne bo zame, ampak sem bila sproščena, neobremenjena, boljše kot sem pričakovala./ (T8) ... / sploh ne govoriš o sebi, vendar na koncu ugotoviš, da si v resnici zelo veliko razkril./(T9)

Uporabnost fotografije (Kaj meniš o uporabi fotografije, bi ti bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru?)

/... lažje je govoriti, o stvareh ki me težijo./ (T10) ... /bolj sproščena, ker ne bi imela občutka, da sem na zatožni klopi./ (T11) Nekaj svežine...(T12)/občutek, da ne govoriš o sebi (T13)/ razmišljaš globlje. (T14)/

Želje za nadaljnjo uporabo (Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji?

/ da, z veseljem./ (T12)

Intervju 2: S

Ali kdaj fotografiraš? Ja, veliko.

S čim najpogosteje fotografiraš? S telefonom, ker ga imam vedno pri roki.

Kaj so tvoji motivi na fotografijah? Največkrat slikam družbo, prijatelje, zabave.

Si fotografije shranjuješ? Da.

Kje? Veliko jih imam kar ne telefonu s katerim slikam, nekaj jih imam tudi na računalniku.

Ali jih daš kdaj razviti? Ne, sam nisem še nikoli dal razviti nobene slike. Jih pa imamo doma, vendar za njih skrbita starša.

Kakšno vrednost imajo zate fotografije? Ob njih se spominjam dogodkov, se nasmejim, ko se spomnim podrobnosti dogajanja. Zdi se mi super, ko imam fotografije shranjene na telefonu, da jih lahko včasih ko se dolgočasim pregledujem in se zabavam.

Kaj te je vodilo k izboru fotografij? Sploh ne vem natančno, iskal sem fotografije, ki najbolj ponazorijo moje misli in nisem imel težav pri izboru.

Kako si se počutil med pogovorom ob fotografijah? Dobro, sproščeno, čas je hitro tekel, zdelo se mi je, da imam veliko za povedati.

Katere so prednosti uporabe fotografije v pogovoru? Kaj meniš o uporabi fotografije v pogovoru? Rad sprejemam kaj novega v pogovoru, ker sem počasi naveličan, da se pogovarjam eno in isto s socialno delavko in se mi več ne da. Današnji pogovor mi je bil zanimiv, drugačen in manj vsiljiv. Ni vsiljivo, sam sem nekako lažje iskal besede in vedel kaj želim povedati, kot da bi fotografijo bral ne pa gledal.

Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji? Ja, zakaj pa ne.

DOLOČITEV ENOT KODIRANJA

Informacija o predhodnem odnosu do fotografije (Ali v vsakdanjem življenju fotografiraš? S čim fotografiraš? Kaj so tvoji motivi na fotografijah?)

/Ja, veliko./ (S1)/ S telefonom .../ (S2)/ ... družbo, prijatelje, zabave./ (S3)

vrednotenje fotografije (Kakšno vrednost ima zate fotografija?)

/...se spominjam dogodkov/(S4)/Se nasmejim.../(S5)/... Jih pregledujem in se zabavam./(S6)

Izbira fotografije (Kaj te je vodilo k izboru fotografije?)

/...tiste, ki najbolj ponazorijo moje misli.../(S6)

občutki v pogovoru (Kako si se počutil/a v pogovoru)

/ Dobro/ (S7)/ sproščeno/ (S8)/čas je hitro tekel/(S9)/...veliko za povedati./ (S10)

uporabnost fotografije (Kaj meniš o uporabi fotografije, bi ti bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru?)

/Rad sprejemam kaj novega v pogovoru.../ (S11)/ naveličan, da se pogovarjam eno in isto.../(S12)

/se mi več ne da. / (S13) /... zanimiv/ (S14) /drugačen/ (S15) / manj vsiljiv./ (S16)

/Ni vsiljivo/(S17) / lažje iskal besede/ (S18) /vedel kaj želim povedati/(S19) / kot da bi fotografijo bral ne pa gledal/(S20).

želje za nadaljnjo uporabo (Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji?)

/ Ja .../ (S21)

Intervju 3: M

Ali kdaj fotografiraš? Seveda.

S čim najpogosteje fotografiraš? Vedno z mobitelom.

Kaj so tvoji motivi na fotografijah? Prijatelji in druženje z njimi.

Si fotografije shranjuješ ? Da.

Kje? Mobitel, računalnik.

Jih daš razviti? Ne, še nikoli nisem nobene fotografije dal razviti.

Pa jih imaš doma? Ja, ko sem bil še otrok imam veliko fotografij, ki jih moja mama hrani v albumih. Sedaj pa slik ne razvijamo več.

Kakšno vrednost imajo zate fotografije? Z njimi obujam spomine, objavljam jih na Snapu ali Facebooku, da prijatelji vidijo kaj delam.

Kaj te je ob posameznem vprašanju vodilo k izboru fotografij? Tista, ki mi je bila ob vprašanju najbolj všeč sem jo izbral in opisal.

Kako si se počutil/a med pogovorom ob fotografijah? Nisem bil obremenjen s tremo, ki je ponavadi prisotna in pogovor je res hitro minil.

Kaj meniš o uporabi fotografije v pogovoru? Bi ti lahko bila v pomoč? Pa dobro je. ponavadi imam tremo, ko se pogovarjam, sedaj pa je skozi pogovor izginila, oziroma nisem razmišljal o njej.

Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru? Počutiš se bolj sproščeno, ni tako strogo. Pogovor bolj teče in nisi tako obremenjen s tem kaj poveš.

Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji? Ja.

DOLOČITEV ENOT KODIRANJA

Informacija o predhodnem odnosu do fotografije (Ali v vsakdanjem življenju fotografiraš? S čim fotografiraš? Kaj so tvoji motivi na fotografijah?)

/ Seveda./ (M1)/ Z mobitelom. / (M2)/ Prijatelji in druženje z njimi. / (M3)

vrednotenje fotografije (Kakšno vrednost ima zate fotografija?)

/Z njimi obujam spomine./ (M4) /objavljam jih na Snapu ali Facebooku./ (M5)

Izbira fotografije (Kaj te je vodilo k izboru fotografije?)

/Tista, ki mi je bila najbolj všeč sem jo izbral in opisal./ (M6)

občutki in doživljanje (Kako si se počutil/a v pogovoru?)

/Nisem bil obremenjen s tremo/ (M7)/Pogovor je res hitro minil. (M8)

Uporabnost fotografije (Kaj meniš o uporabi fotografije, bi ti bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru?)

/dobro je.(M9) /... trema je skozi pogovor izginila, oziroma nisem razmišljal o njej. /(M10)

/Počutiš se bolj sproščeno./(M11) /ni tako strogo./(M12) /pogovor bolj teče./(M13) / nisi obremenjen s tem kaj poveš./(M14)

želje za nadaljnjo uporabo (Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji?)

/ Ja./ (M15)

Intervju 4: J

Ali kdaj fotografiraš? Ja, veliko. (J1)

S čim najpogosteje fotografiraš? S telefonom.

Kaj so tvoji motivi na fotografijah? Selfiji s prijatelji, druženja, zabavne stvari, ki se nam zgodijo ali pa jih vidim.

Si fotografije shranjuješ? Da.

Kje? Večino slik imam na telefonu.

Jih daš razviti? Ne. Samo v digitalni obliki jih imam.

Kakšno vrednost imajo zate fotografije? zame so ful pomembne, ker so del mojega življenja, z njimi pokažem kaj se mi dogaja, koga imam okrog sebe, kdo sem.

Kaj te je ob posameznem vprašanju vodilo k izboru fotografij? Čisto neobremenjeno sem jih izbiral in vedno sem našel besede, da sem lahko utemeljil svoj izbor.

Kako si se počutil med pogovorom ob fotografijah? Bil sem sproščen, všeč mi je.

Kaj meniš o uporabi fotografije v pogovoru? Bi ti lahko bila v pomoč? Všeč mi je, ker nimaš občutka vsiljivosti, lahko prosto govoriš oziroma opisuješ fotografijo in s tem opisuješ tudi sebe.

Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru? Ni vsakdanje, zato ni zljajnano in dolgočasno. Razmišljaš širše, poveš veliko, brez da bi razmišljal o posledicah tistega kar poveš, nimaš občutka da si na zatožni klopi.

Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji? Absolutno še.

DOLOČITEV ENOT KODIRANJA

Informacija o predhodnem odnosu do fotografije (Ali v vsakdanjem življenju fotografiraš? S čim fotografiraš? Kaj so tvoji motivi na fotografijah?)

/ Ja, veliko./ (J1)/ S telefonom./ (J2)/ Selfiji s prijatelji, druženja, zabavne stvari, ki se nam zgodijo ali pa jih vidim./ (J3)

vrednotenje fotografije (Kakšno vrednost ima zate fotografija?)

/Zame so ful pomembne./ (J4)/... so del mojega življenja./ (J5)/... pokažem kaj se mi dogaja./ (J6)
/Koga imam okrog sebe./ (J7)/kdo sem / (J8).

Izbira fotografije (Kaj te je vodilo k izboru fotografije?)

/... neobremenjeno sem jih izbiral./ (J9)

občutki in doživljanje (Kako si se počutil/a v pogovoru?)

/...sproščeno/ (J10)/Všeč mi je./ (J11) /

uporabnost fotografije (Kaj meniš o uporabi fotografije, bi ti bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru?)

/Ni vsakdanje./ (J12) /ni zljajnano in dolgočasno./ (J13)/Razmišljaš širše./ (J14) poveš veliko, brez da bi razmišljal o posledicah tistega kar poveš./ (J13)./nimaš občutka da si na zatožni klopi. / (J15)
/Všeč mi je./ (J16)/ Nimaš občutka vsiljivosti./ (J17)/Lahko prosto govoriš oziroma opisuješ fotografijo in s tem opisuješ tudi sebe./ (J18)

želje za nadaljnjo uporabo (Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji?)

/Absolutno še./ (J19)/

Intervju 5: MA

Ali kdaj fotografiraš? Seveda, neprestano.

S čim najpogosteje fotografiraš? Vedno s telefonom, fotoaparata sploh nimam.

Kaj so tvoji motivi na fotografijah? Vsega, od prijateljev do sorodnikov, zabav, selfijev ko delamo, iz treningov, pa slike od punce.

Si fotografije shranjuješ ? Da.

Kje? Spominska kartica na telefonu pa na zunanjem disku na računalniku. Vse slike si urejam po albumih.

Jih daš razviti? Ne, to pa ne.

Kakšno vrednost imajo zate fotografije? Predstavljajo stil mojega življenja. Rad se zabavam in družim s prijatelji, od česar imam tudi največ fotografij. Uživam v igranju nogometa, zato tudi hranim slike iz tekem.

Kaj te je ob posameznem vprašanju vodilo k izboru fotografij? Ko sem tisto kar si me vprašala prepoznal v fotografiji sem jo izbral. Nisem sploh veliko razmišljal

Kako si se počutil med pogovorom ob fotografiji? Dobro, bil sem sproščen.

Kaj meniš o uporabi fotografije v pogovoru? Bi ti lahko bila v pomoč? Je nekaj novega, sprva se mi ni zdelo nič posebnega, ampak vidim, da sem tako vsaj kaj povedal. Ko govorim s socialno delavko tako ali tako vedno govorim eno in isto.

Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru? Nekaj drugačnega kot do sedaj, pogovor skozi simbole, asociacije je super, ker govoriš o različnih stvareh, ne govoriš pa samo o sebi.

Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji? Pa bi.

DOLOČITEV ENOT KODIRANJA

Informacije o predhodnem odnosu do fotografije (Ali v vsakdanjem življenju fotografiraš? S čim fotografiraš? Kaj so tvoji motivi na fotografijah?)

/ Seveda, neprestano./(Ma1) / Vedno s telefonom./(Ma2)/...od prijateljev, sorodnikov, zabav, selfijev ko delamo, iz treningov, slike punce./(Ma3)

doživljanje fotografije (Kakšno vrednost ima zate fotografija?)

/Predstavljajo stil mojega življenja./(Ma9)/... zabavam in družim s prijatelji, od česar imam največ fotografij./(Ma10)/ ...hranim slike iz tekem./(Ma11)

Izbira fotografije (Kaj te je vodilo k izboru fotografije?)

/...odgovor na vprašanje prepoznal v fotografiji /(Ma12)

občutki in doživljanje (Kaj te je vodilo k izboru fotografije? Kako si se počutil/a v pogovoru)

/ Dobro./(Ma13)/ Bil sem sproščen./(Ma14)

Uporabnost fotografije (Kaj meniš o uporabi fotografije, bi ti bila v pomoč? Katere so prednosti, ki jih vidiš v takšnem pogovoru?)

/ nekaj novega./(Ma16) /... nič posebnega./(Ma17)/...ampak sem tako vsaj kaj povedal.
/(Ma18)/Ko govorim s socialno delavko tako ali tako vedno govorim eno in isto./(Ma19) /Nekaj
drugačnega kot do sedaj./(Ma20) /...je super./(Ma21)/ govoriš samo o sebi./(Ma22)

želje za nadaljnjo uporabo (Bi si želel še kdaj pogovarjati ob fotografiji?)

/...bi/(Ma23)

Priloga C: Odprto kodiranje

INFORMACIJE O PREDHODNEM ODNOSU UPORABNIKA DO FOTOGRAFIJE

(T1) Da, vsakodnevno → opredelitev pogostosti uporabe

(T2) Z mobitelom, redko s fotoaparatom → izbira naprave za fotografiranje

(T3) prijatelji, druženja z njimi, »selfiji«, družinska praznovanja, pomembnejši dogodki. → motivi fotografij

(S1) Ja, veliko. → opredelitev pogostosti uporabe

(S2) S telefonom. → izbira naprave za fotografiranje

(S3) družbo, prijatelje, zabave. → motivi fotografij

(M1) Seveda, nonstop . → opredelitev pogostosti uporabe

(M2) Z mobitelom. → izbira naprave za fotografiranje

(M3) Prijatelji in druženje z njimi. → motivi fotografij

(J1) Ja, veliko. → opredelitev pogostosti uporabe

(J2) S telefonom. → izbira naprave za fotografiranje

(J3) Selfiji s prijatelji, druženja, zabavne stvari, ki se nam zgodijo ali pa jih vidim. → motivi fotografij

(MA1) Seveda, neprestano. → opredelitev pogostosti uporabe

(MA2) Vedno s telefonom. → izbira naprave za fotografiranje

(MA3) od prijateljev, sorodnikov, zabav, selfijev ko delamo, iz treningov, slike punce. → motivi fotografij

VREDNOTENJE FOTOGRAFIJE

(T4) lep spomin. → spomin

(T5) govorijo, kaj se je dogajalo. → prikaz dogajanja

(T6) živo spominjanje trenutka, kot bi se še enkrat dogajal. → podoživljanje trenutka

(S4) se spominjam dogodkov → spomin

(S5) Se nasmejim → vpliv na dobro počutje

(S6) se zabavam. → vpliv na dobro počutje

(M4) obujam spomine. → obujanje spominov

(M5) objavljam jih na Snapu ali Facebooku. → objavljanje na družbenih omrežjih

(J4) ful pomembne. → opredelitev pomembnosti

(J5) so del mojega življenja. → del življenja

- (J6) pokažem kaj se mi dogaja → potek življenja
 (J7) koga imam okrog sebe → socialna mreža
 (J8) kdo sem. → definicija sebe
 (Ma1) življenjski stil. → način življenja
 (Ma2) zabava in druženje s prijatelji → družabno življenje
 (Ma3) nogomet → način življenja

IZBIRA FOTOGRAFIJE

- (T7) najbolj prepoznala v motivu → izbira glede na motiv
 (S6) ponazorijo moje misli → izbira glede na misli
 (M6) najbolj všeč → izbira glede na všečnost
 (J7) neobremenjeno → spontana izbira
 (Ma12) odgovor prepoznal → prepoznavanje odgovora

OBČUTKI IN DOŽIVLJANJE V POGOVORU

- (T8) občutek, da ni zame → občutek nelagodja
 (T9) sproščenost, neobremenjenost → sproščenost
 (T10) občutek zasebnosti → varen prostor
 (T11) samorefleksija → psihološki učinek
 (S7) dobro → vpliv na dobro počutje
 (S8) Sproščenost → sproščenost
 (S9) čas je hitro tekel → občutek hitrega preteka časa
 (S10) veliko za povedati → kvantiteta besed
 (M7) neobremenjen s tremo → sproščenost
 (M8) Pogovor je hitro minil → občutek hitrega preteka časa
 (J8) neobremenjeno sem izbiral → sproščenost
 (J9) sproščen → sproščenost
 (J10) Všeč mi je → vpliv na dobro počutje
 (Ma4) Dobro. → vpliv na dobro počutje
 (Ma5) Sproščen → sproščenost

UPORABNOST FOTOGRAFIJE

- (T10) lažje govoriti → pomoč pri izražanju
 (T11) bolj sproščena → sproščenost
 (S11) novega v pogovoru → edinstvenost pristopa
 (S12) naveličan, da se pogovarjam eno in isto → želja po spremembi
 (S13) se mi več ne da → želja po spremembi
 (S14) zanimiv pogovor → vzpostavljanje dialoga
 (S15) drugačen pogovor → edinstvenost pristopa
 (S16) manj vsiljiva komunikacija → vzpostavljanje dialoga

(S17) lažje iskal besede → pomoč pri izražanju
 (S18) vedel kaj želim povedati → pomoč pri izražanju
 (M9) dobro je → občutek ugodja
 (M10) trema je skozi pogovor izginila → sproščenost
 (M11) Počutiš se bolj sproščeno → sproščenost
 (M12) ni tako strogo → sproščenost
 (M13) pogovor bolj teče → pomoč pri izražanju
 (M14) nisi obremenjen s tem kaj poveš → sproščenost
 (J11) Ni vsakdanje → edinstvenost pristopa
 (J12) ni zljajnano in dolgočasno → edinstvenost pristopa
 (J13)/Razmišljaš širše → raziskovanje uporabnikovega sveta
 (J14) poveš veliko → pomoč pri izražanju
 (J15) nimaš občutka zatožne klopi → sproščenost
 (J16) Všeč mi je → občutek ugodja
 (J17) Nimaš občutka vsiljivosti → sproščenost
 (J18) opisuješ sebe → raziskovanje uporabnikovega sveta
 (Ma16) nekaj novega → edinstvenost pristopa
 (Ma17) sprva nič posebnega → negativna izkušnja
 (Ma18) sem tako vsaj kaj povedal → pomoč pri izražanju
 (Ma19) govorim eno in isto → želja po spremembi
 (Ma20) Nekaj drugačnega → želja po spremembi
 (Ma21) je super → občutek ugodja
 (Ma22) govoriš samo o sebi → raziskovanje uporabnikovega sveta

ŽELJE ZA NADALJNJO UPORABO

(T12) da, z veseljem. → želja po uporabi v prihodnosti
 (S11) ja. → želja po uporabi v prihodnosti
 (M15) ja. → želja po uporabi v prihodnosti
 (J19) absolutno še → želja po uporabi v prihodnosti
 (Ma23) bi → želja po uporabi v prihodnosti

Priloga D: Osnovno kodiranje

INFORMACIJA O PREDHODNEM ODNOSU DO FOTOGRAFIJE POGOSTOST FOTOGRAFIRANJA

Pogosto fotografiranje

(T1) da, vsakodnevno
 (S1) ja, veliko
 (M1) seveda, nonstop

(J1) ja, veliko

(Ma1) seveda, neprestano

IZBIRA NAPRAVE ZA FOTOGRAFIRANJE

Mobilni aparat

(T2) z mobitelom, redko s fotoaparatom

(S2) s telefonom

(M2) z mobitelom

(J2) s telefonom

(Ma2) s telefonom

MOTIVI NA FOTOGRAFIJAH

Prijatelji

(T3) prijatelji, druženja z njimi

(S3) družbo, prijatelje

(M3) prijatelji, druženje

(J3) selfiji s prijatelji, druženja, zabavne stvari, ki se nam zgodijo

(Ma3) od prijateljev, zabav, treningi

Družina

(T3) družinska praznovanja, pomembnejši dogodki

(Ma3) sorodniki, slike punce

VREDNOTENJE FOTOGRAFIJE

Spomin

(T4) spomin

(T5) prikaz dogajanja

(T6) podoživljanje trenutka

(S4) spomin

(M4) spomin

Vpliv fotografije na dobro počutje:

(S5) se nasmejim

(S6) se zabavam

Opredelitev pomembnosti:

(J4) ful pomembne

(J5) so del mojega življenja

Definicija sebe:

(J6) pokažem kaj se mi dogaja

(M5) objavljam jih na Facebooku in Snapu

(J8) kdo sem

Ponazoritev socialne mreže

(J7) koga imam okrog sebe

(Ma2) zabava in druženje s prijatelji

Prikaz načina življenja

(Ma1) življenjski stil

(Ma3) nogomet

IZBIRA FOTOGRAFIJE

Izbira glede na motiv:

(T7) najbolj prepoznala v motivu

Projekcija misli:

(S6) ponazorijo moje misli

Izbira glede na vsečnost:

(M6) najbolj vseč

Izbira glede na ustreznost odgovora:

(Ma12) odgovor prepoznal

Spontana izbira:

(J7) neobremenjeno

OBČUTKI IN DOŽIVLJANJE V POGOVORU

Občutek nelagodja:

(T8) občutek, da to ni zame

Sproščenost:

(T9) sproščenost, neobremenjenost

(S8) spročenost

(J8) neobremenjeno sem izbiral

(J9) sproščen

(Ma5) sproščen

Občutek hitrega pretoka časa:

(S9) čas je hitro tekkel

(M8) pogovor je hitro minil

Vpliv na dobro počutje:

(S7) dobro

(J10) vseč mi je

(Ma4) dobro

UPORABNOST FOTOGRAFIJE

Pomoč pri izražanju:

(S10) veliko za povedati

(M13) pogovor bolj teče

(J14) poveš veliko

(Ma18) sem tako vsaj kaj povedal
(M10) trema je skozi pogovor izginila
(M12) ni tako strogo
(M14) nisi obremenjen s tem kaj poveš
(J15) nimaš občutka zatožne klopi
(J17) nimaš občutka vsiljivosti

Edinstvenost pristopa:

(J11) ni vsakdanje
(J12) ni zlajnano in dolgočasno
(Ma16) nekaj novega

Raziskovanje uporabnikovega sveta:

(J13) razmišljaš širše
(J18) raziskuješ sebe
(Ma22) govoriš samo o sebi

Pozitivni učinki:

(J16) vseč mi je
(Ma21) je super

Želja po spremembi v pristopu:

(S12) naveličan, da se pogovarjam eno in isto
(S13) se mi več ne da
(Ma19) govorim eno in isto
(Ma20) nekaj drugačnega

ŽELJE ZA NADALJNO UPORABO

Želja po uporabi v prihodnosti:

(T12) da, z veseljem
(S11) ja
(M15) ja
(J19) absolutno še
(Ma23) bi